
Globalització econòmica i política

PID_00257751

Jaume López

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Jaume López

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Globalització: terme nou, fenomen antic?	7
2. El progrés tecnològic és un fet	9
3. Deu conseqüències de la revolució en les comunicacions i els transports	11
4. Globalitzadors i alterglobalitzadors: diàleg de sords	21
5. Globalització política: les noves organitzacions supraestatals	32
6. La Unió Europea: integració econòmica i política	36
6.1. De l'Europa dels Sis a una futura Europa de més de trenta	36
6.2. L'entramat institucional de la UE	37
6.2.1. El Consell Europeu i la presidència de la Unió Europea	38
6.2.2. El Parlament Europeu o Eurocambra	39
6.2.3. La Comissió Europea	39
6.2.4. El Consell de la UE (o Consell de Ministres)	40
6.2.5. Altres institucions europees: el Tribunal de Justícia, el Banc Central Europeu, i el Tribunal de Comptes Europeu	41
6.3. Estatalistes i globalistes: entre la confederació i la federació	42
6.3.1. Els reptes de la UE: vers una federació?	43
Resum	48
Glossari	49
Bibliografia	50

Introducció

Una de les noves tendències que afecta les institucions socials i polítiques contemporànies és la globalització. Aquest fenomen genera noves situacions i problemes als quals ha de fer front la societat, i que reclamen una resposta política que es manifesta en l'aparició d'institucions, en molts aspectes, innovadores.

Tots hem sentit a parlar de la globalització, ja que tant els discursos polítics com les notícies que ens arriben pels mitjans de comunicació estan farcits d'aquest terme o d'altres de similars, encara que siguin utilitzats amb diferents significats. La globalització conté dimensions múltiples i això el converteix en un concepte poc clar, tot i el gran ús que se'n fa. Per això convé que tinguem una idea més precisa a l'hora de parlar d'aquest fenomen responsable de tants canvis en la nostra vida quotidiana.

En aquest sentit, una primera distinció a fer és la que es produeix entre globalització econòmica i globalització política, tot i els múltiples lligams que es produeixen entre aquestes dues dimensions.

En aquest mòdul parlarem, en primer lloc, de la globalització econòmica. Analtzarem quines són les causes de la progressiva interconnexió comercial en l'àmbit mundial per passar tot seguit a examinar els diferents impactes que això produeix en àmbits tan diversos com l'estat de benestar, l'ecologia, la cultura, etc. En segon lloc, veurem quines reaccions es donen des de les institucions socials i polítiques contemporànies per reconduir aquest procés, fent especial atenció al cas de la Unió Europea, que és l'exemple més proper a la nostra realitat.

Objectius

Amb aquest mòdul didàctic es pretén que l'estudiant assoleixi els objectius següents:

1. Copsar i precisar el concepte de globalització.
2. Diferenciar les diverses dimensions del fenomen de la globalització.
3. Analitzar els mecanismes de funcionament de la globalització econòmica.
4. Evidenciar les institucions polítiques i econòmiques relacionades amb el fenomen de la globalització.
5. Presentar el desenvolupament de les diferents perspectives ideològiques que emmarquen el debat sobre la globalització.
6. Saber com incideix la integració política supranacional en la creació i la transformació institucional.
7. Conèixer com es manifesten aquestes transformacions institucionals en el cas de la Unió Europea.

1. Globalització: terme nou, fenomen antic?

Al final dels anys vuitanta gairebé ningú no parlava de la globalització. Avui, en canvi, aquest terme ja forma part del nostre vocabulari quotidià i es podria dir que no passa un dia sense que els mitjans de comunicació no ens recordin la seva importància i el vinculin als fenòmens i contextos més variats.

Una idea de la joventut del terme i, tanmateix, del seu ràpid creixement ens la poden donar les dades següents:

- El terme *globalization* es va incorporar per primera vegada a un diccionari als Estats Units l'any 1961 (si bé encara no tenia tots els matisos que té actualment).
- El nombre d'entrades corresponents a aquesta paraula només en títols de monografies a la Biblioteca del Congrés dels Estats Units (una de les més grans del món) va créixer des de 34 l'any 1994 a 693 l'any 1999 (Scholte, 2000, pàg. 14).

L'increment de les referències a la globalització i la popularització del terme no han implicat, això no obstant, un augment de la precisió en el seu ús, ans al contrari, precisament la seva utilització en contextos molt diversos l'han convertit en un mot polisèmic i, sovint, força imprecís, que cal, per tant, definir acuradament.

En sentit estricte, el terme **globalització** fa referència exclusivament a la possibilitat d'establir intercanvis comercials a escala planetària. Possibilitat que els canvis tecnològics i les decisions polítiques han multiplicat exponencialment des de la Segona Guerra Mundial.

En aquest sentit no podem dir que la globalització comenci a la segona meitat del segle XX. Les connexions econòmiques de llarga distància no són una novetat en la història de la humanitat. L'Imperi Romà, per exemple, podria ser citat com a precedent de les transaccions comercials d'escala global, en aquest cas, però, circumscrites a una regió extensa del món delimitada per les fronteres de l'Imperi. El comerç a escala planetària s'inicia, pròpiament, al segle XV amb la descoberta europea d'Amèrica i l'inici de la circumnavegació del globus terraquí.

Globalització o mundialització

Tot i que possiblement el terme *mundialització* sigui més correcte en les llengües romàniques, amb poques excepcions (l'àmbit francòfon), s'ha acabat imposant el terme d'origen anglosaxó *globalització* (de la paraula anglesa *global*, 'món'). En tot cas, es tracta de dos termes completament sinònims, llevat de quan se'ls usa per a distingir els aspectes positius i negatius d'aquest fenomen (com a Fernández Bu-ey i altres, 1999).

El mar dels espanyols i el naixement de la globalització

Si calgués buscar una data de naixement de la globalització, si no oficial almenys sí ofi-ciosa, es podria assenyalar el moment en què la plata extreta pels espanyols a Amè-rica, després d'arribar a Europa i ser successivament canviada per productes provinents d'Orient, arriba per primer cop a Filipines i es troba amb la plata que, amb el mateix origen, transportava el galió de Manila des d'Acapulco, Mèxic. L'historiador i sociòleg Immanuel Wallerstein (1979) ha estudiat aquest fenomen fent referència a l'anomenat *mar dels espanyols* –el mar de les Filipines– on, per primer cop, es tanca el cercle comercial d'un producte que donava la volta sencera a la Terra.

Què té, aleshores, de nou? Per què parlem tant de globalització ara i no ho fèiem abans? Per començar, el volum i l'abast que ha adquirit l'intercanvi co-mercial de llarga distància en els darrers cinquanta anys és completament nou. Els avenços tecnològics de les darreres dècades han permès de multiplicar qua-litativament i quantitativament aquests intercanvis, que han adquirit unes di-mensions mai vistes. D'altra banda, aquest fenomen és associat a tota una sèrie d'implicacions molt diverses que també resulten completament noves.

En altres paraules, el que és nou –en primer lloc– és la intensitat de l'intercanvi comercial mundial i –en segon lloc– són les conseqüències que això té des del punt de vista econòmic, social i polític. **En sentit ampli**, per tant, quan avui es parla de **globalització** sovint es vol fer referència més aviat a aquest conjunt de conseqüències, de les quals parlarem tot seguit.

2. El progrés tecnològic és un fet

En les darreres quatre dècades del segle XX es va produir un gran desenvolupament tecnològic en el camp de les comunicacions de tal manera que no solament es van crear i estendre nous mitjans de comunicació (Internet, telefonia per satèl·lit, etc.), sinó que els que ja hi havia van experimentar un important abaratiment. Des d'aleshores, tots dos factors han generat una veritable "revolució en les comunicacions i els transports" les dimensions de la qual sovint, immersos com estem en aquest procés, se'ns fa difícil d'avaluar. Molts elements que avui conformen la nostra realitat quotidiana no existien fa només uns quants anys. Una idea de l'abast d'aquests canvis ens la poden donar les dades següents (Scholte, 2000, pàg. 74-76):

- Avui, sembla fàcil d'establir contacte amb qualsevol racó del món, però cal recordar que el primer cable transoceànic de telèfon data només del 1956, quan es van connectar Escòcia i Terra Nova (Canadà).
- Només a partir de 1963 van ser possibles les trucades directes entre països diferents, començant per la comunicació entre Londres i París.
- Els satèl·lits i la fibra òptica han multiplicat la capacitat de la infraestructura de comunicacions d'abast mundial, però cal recordar que el primer satèl·lit data només de l'any 1962, quan va ser llançat per l'empresa nord-americana ATyT.
- Mentre que el cable submarí transoceànic dispost el 1956 podia sostenir un màxim de 60 trucades simultànies, el cable de fibra òptica establert el 1996-1997 pot transmetre fins a 600.000 trucades alhora.
- El 1965 al món hi havia 150 milions de línies de telefonia fixa; l'any 2003 aquesta xifra arribava als 1.200 milions.
- L'any 1978 tot just es fabricaven els primers prototips de telèfons mòbils. El 1998 ja n'hi havia 305 milions. Es calcula que al 2014 s'arribava als 7.000 milions.
- La primera connexió entre ordinadors en la denominada Arpanet va unir investigadors de quatre universitats americanes l'any 1969. L'any 1985 Internet començava a fer les primeres passes. L'any 2015 arribava a una tercera part de la població mundial.

Torre Calatrava, de Telefónica.

Sobre aquests canvis tecnològics es basa, en part, l'increment dels transports de passatges i mercaderies en l'àmbit mundial, que s'ha vist igualment afavorit per l'evolució dels mitjans i la infraestructura del transport. Tot això ha fet possible, per exemple, el següent:

- Que el trànsit aeri mundial entre països creixés de 25 milions de passatgers l'any 1950 a més de 400 milions l'any 1996. Si es tenen en compte també els vols interns, segons el Banc Mundial, aquesta xifra ascendia a 3.600 milions l'any 2016.

L'acceleració del progrés tecnològic, especialment en l'àmbit de les telecomunicacions i el transport, és un fet. L'evolució de la tecnologia resulta imparabile: uns invents porten a uns altres i difícilment podem renunciar a les comoditats i als canvis que impliquen en les nostres vides. Es tracta d'un fenomen no ideològic, si bé és cert que el guany econòmic té un paper rellevant en la seva conformació no es pot afirmar que sigui el fruit d'una direcció preestablerta.

Ara bé, l'impacte que aquest progrés té sobre molt diversos àmbits pot ser canalitzat en una o altra direcció amb importants implicacions ideològiques, depenent de quins objectius es prioritzen.

La gran expansió de l'intercanvi econòmic a escala global descansa sobre aquesta revolució tecnològica i tot un seguit de decisions polítiques dirigides a liberalitzar les transaccions, entre les quals cal destacar la important reducció aranzelària que s'ha produït des de la fi de la Segona Guerra Mundial. La suma d'aquests dos elements, innovacions tecnològiques i decisions polítiques, conformen un fenomen –la globalització– que té múltiples dimensions: econòmiques, socials i polítiques.

Estar en contra de la globalització

Resulta equívoc afirmar que s'està en contra de la globalització. És tan estrany com afirmar que s'està en contra de l'atur, del creixement demogràfic o del fet que avui ploqui. Ens agradi més o menys, la interconnexió mundial resulta, en un cert sentit, inevitable atesos els avenços que la tecnologia ens ofereix. No té sentit criticar un fet, les crítiques només poden anar encaminades cap a les accions intencionals, en aquest cas, la gestió política. Així, té poc sentit parlar de posicions "antiglobalització" sense deixar clar que això només pot voler dir pensar que és possible una altra gestió de la globalització.

Visió materialista de la història

Karl Marx va proposar una interpretació materialista de la història segons la qual els canvis tecnològics són els causants dels canvis socials. Així, l'arada i l'estrep serien les condicions necessàries perquè es desenvolupés el feudalisme, i la màquina de vapor l'origen del capitalisme. Amb aquesta mateixa perspectiva podem afirmar que el xip està en l'origen de la globalització.

3. Deu conseqüències de la revolució en les comunicacions i els transports

La globalització no seria possible sense aquests importants canvis tecnològics que han permès el següent:

1) Augment dels intercanvis comercials a escala mundial

El comerç mundial ha experimentat un important creixement: d'un 4% d'increment anual entre 1853 i 1913 es passa a un 6% entre 1950 i 1985, i a un 7,5% entre 1985 i 1996 (Langhorne, 2001, pàg. 19).

És important destacar que el creixement dels intercanvis mundials ha estat més important que el creixement en la producció: a la segona meitat del segle XX el comerç mundial es va multiplicar per dotze mentre que la producció ho feia per sis (Taibo, 2002, pàg. 31).

Tot i aquestes dades, però, hi ha autors que posen en dubte aquesta acceleració constant i vinculen l'expansió comercial mundial exclusivament a la creació del GATT i a les mesures que impulsa (en parlarem més endavant).

2) Encara és més destacat l'augment dels moviments de capital financer a escala mundial

L'augment dels moviments de capital financer a escala mundial ha estat superior que l'increment en les transaccions de béns.

Al principi de 1970 es movien 18.000 milions de dòlars en operacions en els mercats de canvi, 200.000 el 1986. El 1995 ascendien a 1,3 bilions i només tres anys més tard arribaven als 1,8 bilions de dòlars. Aquesta xifra és 60 vegades superior al volum d'intercanvis de béns i serveis (Passet, 2001, pàg. 123).

Moviments especulatius

En els mercats de divises sovint els diners es mouen sense que això respongui a les necessitats derivades de la compra de béns materials. S'intercanvien divises buscant el guany econòmic fruit de les oscil·lacions entre l'oferta i la demanda d'una determinada moneda. Així, per exemple, es compren dòlars si el seu preu és baix esperant que aquest pugui vendre's, però no amb la intenció de comprar béns en el mercat nord-americà. Aquest tipus de moviments, tot i no fonamentar-se, doncs, en l'economia productiva, poden tenir un impacte sobre aquesta en afectar el preu del diner.

Es tracta bàsicament de moviments especulatius. Les operacions amb divises que generalment constitueixen la base d'aquests fluxos s'estima que excedeixen en deu vegades les necessitats estrictes plantejades pels intercanvis comercials (Taibo, 2002, pàg. 31).

3) En definitiva, ha augmentat la interrelació econòmica entre els països del món

No solament han crescut els intercanvis comercials i els moviments de capital financer, també cal assenyalar l'augment notable de les inversions directes a l'exterior mesurades com a percentatge del producte brut mundial: d'un 7,8% l'any 1967 van passar a un 14% el 1988 i a un 21,4% l'any 1996.

Igualment, la presència de capitals foranis en els grans mercats financers nacionals ha crescut espectacularment: si era d'un 5% l'any 1960, al principi dels noranta ja arribava al 40% (Scholte, 2000, pàg. 79 i 117).

4) Deslocalització i dúmping social

Una altra de les conseqüències que han portat els avenços tècnics és la possibilitat de segmentar més fàcilment els processos productius la qual cosa permet l'externalització de parts de la producció (situant-les fora de la fàbrica principal). No solament això, sinó que també l'abaratiment dels preus del transport i les grans diferències en el cost de la mà d'obra i en les regulacions fiscals entre països segons el seu nivell de desenvolupament, han generat un important fenomen de **deslocalització** de les empreses: aquestes, tot i mantenir la seva seu en el país d'origen, traslladen la major part de la seva activitat productiva a altres països.

En altres paraules, avui a una empresa li pot resultar rendible traslladar les seves fàbriques a l'estranger i des d'allà importar el producte que, tot i afegir-hi els costos del transport, es podrà vendre a un preu més baix que si la producció s'hagués mantingut en el país. Aquest és un fenomen nou que no s'ha de confondre amb la inversió estrangera o la creació d'empreses a altres països, activitats que tenen una llarga història. En aquests darrers casos, els productes fabricats tenen com a destinació el país que acull la fàbrica. Cal una reducció molt important dels costos associats al transport i les comunicacions perquè es pugui pensar a allunyar la producció del mercat de consum i que això respongui a una lògica econòmica. El progrés tecnològic, doncs, ha estat el principal factor de canvi, ja que les diferències sociolaborals entre països no són cap novetat.

A banda d'augmentar l'eficiència productiva (s'aconsegueix produir al cost més baix possible), la deslocalització, al seu torn, té importants conseqüències negatives sobre el desenvolupament i el manteniment dels estats de benestar, tant en els països d'origen de les empreses com en els països receptors de les activitats productives.

Estats de benestar

Ens referim als sistemes de drets socials i laborals implantats en els països capitalistes desenvolupats a partir de la segona meitat del segle xx. Les prestacions socials que aquests drets originen es basen en uns sistemes impositius redistributius que persegueixen una certa justícia social.

En primer lloc, en el país d'origen es deixen de recaptar tota una sèrie d'impostos tant sobre el treball com sobre l'activitat productiva objecte de la deslocalització. I, com a mínim transitòriament, la disminució dels cotitzadors que genera el tancament de les fàbriques en el país coincideix amb l'increment de les demandes de subsidi d'atur.

Es podria dir que la disminució d'ingressos experimentada per un estat de benestar es pot veure compensada, en l'àmbit global, per l'increment que hauria d'experimentar l'estat que recapta els impostos en la nova ubicació de la fàbrica. Tanmateix, aquesta possibilitat teòrica poques vegades s'acaba donant, ja que el país receptor acostuma a tenir uns sistemes impositius molt menys exigents, que, precisament, han estat la causa que l'empresa es traslladi.

Per a atreure les inversions, aquests països han de mantenir a nivells baixos el preu de la mà d'obra, i també les obligacions fiscals o les regulacions ambientals, etc. Han de resultar, en definitiva, atractius perquè les empreses dels països desenvolupats decideixin d'implantar les seves fàbriques, tenint en compte, a més, que hi haurà molts països en condicions similars desitjosos de rebre aquesta inversió. Aquest fet origina una competència deslleial entre països, que anomenem **dúmping social**.

El dúmping és una pràctica econòmica il·legal que consisteix a vendre productes per sota del preu de cost amb l'objectiu de fer fora d'un mercat la competència. Donats aquests preus tan baixos, l'empresa competidora es veu amb l'obligació de tancar per fallida i deixa el mercat lliure perquè la primera empresa, ja sense competidors, situï de nou els preus al nivell que li corresponen. D'aquí es deriva el terme *dúmping social*.

Per **dúmping social** s'entén la competència deslleial entre governs, amb la utilització de la disminució dels impostos i les regulacions socials i ambientals com una via per aconseguir que els productes fabricats en el propi país puguin competir en els mercats internacionals amb preus més barats.

Aquesta pràctica està completament prohibida en l'àmbit de la Unió Europea, però resulta més difícil de perseguir en l'àmbit internacional. Cal assenyalar que una cosa és que la mà d'obra sigui més barata en uns països que en d'altres atès el seu nivell de desenvolupament socioeconòmic, i una altra cosa és que l'estat intervingui directament per reduir els costos de producció amb excepcions fiscals o d'una altra mena.

Dúmping social i estats de benestar

Per a alguns autors, l'atracció d'inversions ha de ser el pas previ per al posterior desenvolupament d'estats de benestar. Des d'aquesta perspectiva, la competència deslleial entre estats en via de desenvolupament no es veu tant com un factor que impedeix la creació d'estats de benestar, com una condició necessària de creixement i capitalització que més endavant permetrà la seva generació.

Finalment, la deslocalització també incideix negativament sobre la força dels treballadors a l'hora de negociar amb els empresaris. La capacitat de negociació de la força del treball sempre ha estat mediatitzada per la possibilitat de coordinar i, fins a un cert punt, monopolitzar aquesta força per mitjà de l'acció sindical. Si tots els treballadors actuen com un únic oferent de treball, el seu poder negociador augmenta. Però aquesta estratègia és difícil d'assolir quan les empreses divideixen i externalitzen els seus processos productius. Els treballadors d'una mateixa empresa tenen més dificultats per a coordinar-se, especialment si s'eixamplen les distàncies entre centres de treball. A l'empresari, en canvi, atès que és un actor únic o menys nombrós, li resulta més fàcil de centralitzar la informació, cosa que repercuteix al seu favor pel que fa al control dels treballadors. Els sindicats ho tenen més difícil que mai.

5) Hiperespecialització

Una altra conseqüència de la "revolució en els transports i les comunicacions" és que possibilita més que mai que els diferents països s'especialitzin en la producció de béns o serveis molt particulars. L'especialització es pot considerar una altra peça clau per a la millora de l'eficiència productiva.

Adam Smith i l'avantatge comparatiu

El gran pensador de l'economia Adam Smith ja es va referir a aquesta qüestió al final del segle XVIII tot assenyalant que els països s'haurien d'especialitzar en aquells productes en què presentaven un avantatge comparatiu. Resulta absurd des del punt de vista econòmic que tant a Holanda com a Espanya es produeixin tulipes i taronges. Seria més eficient que Holanda s'especialitzés en el cultiu de tulipes i Espanya en el de taronges donades les seves característiques geogràfiques i climàtiques. D'aquesta manera, i per mitjà de l'intercanvi comercial, holandesos i espanyols disposarien de tulipes i taronges de més bona qualitat i més barates.

L'exemple de les tulipes i les taronges posa clarament de manifest els avantatges econòmics que reporta l'especialització productiva. En la mesura, doncs, que els costos dels transports i les comunicacions es redueixen, és fàcil d'esperar que aquesta especialització vagi en augment. La tendència cap a un aprofundiment en l'especialització productiva dels diferents països és sovint defensada en termes similars als exposats aquí.

Ara bé, no tot són avantatges, l'hiperespecialització també planteja alguns problemes. Per començar, no tots els productes són equivalents. És a dir, no tots cobreixen el mateix tipus de necessitats, i unes són més bàsiques que unes altres. Retornant a l'exemple anterior, és possible menjar taronges, però no tulipes.

D'altra banda, hi ha activitats econòmiques que estan més sotmeses que d'altres a les variacions en les demandes i als cicles econòmics. Per exemple, els serveis turístics. Sovint s'afirma que Espanya s'hauria d'especialitzar a oferir aquests serveis a ciutadans d'altres països, al seu torn especialitzats en altres activitats econòmiques, tenint en compte el seu avantatge comparatiu en aquest sector de l'economia (sol, platges, bona cuina, etc.). És fàcil, però, imaginar què pot passar si d'un any per l'altre els gustos canvien i els potencials turistes opten per altres destinacions. En canvi, és més difícil d'imaginar que la demanda d'ordinadors pugui decreixer.

En definitiva, l'intercanvi no sempre es fa en peu d'igualtat i aquestes diferències generen dependències. Què passa si sempre comprem ordinadors –dels quals no es pot prescindir avui en dia– a altres països? Potser tindrem ordinadors més barats i de més bona qualitat, però també és cert que entrarem en una relació de dependència tecnològica. En aquests casos, l'intercanvi comercial permanent, i l'estabilitat en els termes en què aquest es produeix, es converteixen en una necessitat que cal garantir amb mesures polítiques, i fins i tot militars (la geopolítica mundial és plena d'exemples). El comerç passa de ser una possibilitat (l'intercanvi d'excedents) a ser una necessitat, el resultat d'una mena de divisió funcional del treball en l'àmbit mundial.

Això no vol dir que l'altre extrem, l'autarquia (l'autosuficiència econòmica d'un país), no sigui clarament negatiu i, fins a un cert punt, impossible. Cap país no pot produir-ho tot. Però així com l'autarquia és clarament criticada, la tendència cap a una creixent especialització no ho és de cap manera. Sembla com si es volguessin ocultar les relacions de poder que es poden establir amb els intercanvis de productes no equivalents. Potser sí que és la manera més eficient de produir, però cal no oblidar-se de les relacions de poder que impliquen. De fet, el mateix Adam Smith ja va advertir que l'interès nacional havia d'estar per sobre de l'especialització d'acord amb l'avantatge comparatiu.

Un exemple de dependències perverses

Una petita fàbrica de mobles colonials d'un país en via de desenvolupament, amb una producció reduïda però suficient per a mantenir-se, rep una oferta a primer cop d'ull immillorable: una gran empresa de fabricació de mobles d'un país desenvolupat li ofereix la possibilitat de fabricar algunes de les peces d'uns dels seus mobles. Per a poder fer aquest canvi de la producció necessitarà màquines noves, però l'oferta també inclou un crèdit barat perquè pugui comprar-les a la mateixa empresa a qui vendrà totes les peces. La petita fàbrica té garantida així les vendes que multiplicaran els seus beneficis. Tot sembla un conte de fades, fins que un any després, la gran empresa per a qui treballa en exclusiva li fa saber que haurà de reduir els preus dels seus productes perquè el mercat suposadament està en recessió. Ara les possibilitats d'elecció per a la fàbrica ja no tan petita són zero. Ha d'acabar de pagar el crèdit i el que fabrica ja no té cap sortida al mercat, més enllà del client únic que amb aquestes peces fabrica els seus mobles. Està completament a les seves mans. Aquest cas real posa de manifest una relació de total dependència econòmica.

6) Resumint, augmenta l'eficiència econòmica

Les botigues de "tot a cent" o ara de "tot a un euro", plenes de productes molt barats i fabricats molt lluny, són un dels exponents més evidents en la nostra vida quotidiana de l'impacte econòmic de tots aquests canvis als quals ens referim en parlar de la globalització.

Tant la deslocalització com la hiperespecialització, com en definitiva molts dels canvis que s'han derivat del progrés tecnològic en l'àmbit de les comunicacions i els transports, permeten d'avançar en la direcció d'augmentar l'eficiència productiva i, finalment, econòmica. S'aconsegueix de produir el màxim amb el mínim de costos, però també millorar molts productes i serveis.

Avui, gràcies a la globalització, podem comprar alguns productes més barats que mai. En alguns casos es tracta de productes de baixa qualitat que competeixen amb altres productes més ben acabats però també força més cars. Així, el ventall de possibilitats d'elecció per al consumidor s'eixampla. En altres casos, però, la relació qualitat-preu no havia estat mai tan positiva per al consumidor, en una gamma de productes que va dels alimentaris als tecnològics. Es miri per on es miri, sembla que el consumidor ha sortit guanyant. Però tot són guanys? Quan parlem de reducció de costos, a quins costos ens referim? Bàsicament a costos tangibles. Hauríem de tenir en compte altres coses.

7) El poder de les multinacionals i les pèrdues de control democràtic

Tots aquests processos de millora de l'eficiència s'han acompanyat d'un gradual increment de les dimensions de les empreses que, en molts casos, han culminat amb fusions.

Les fusions d'empreses

Han pres una espectacular acceleració a la dècada dels noranta. El volum de capital immers en aquestes va créixer en un 74% entre 1997 i 1998, després d'haver-ho fet en un 45% entre 1996 i 1997. Si l'any 1980 les fusions implicaven un capital de 25.000 milions de dòlars, l'any 1996 arribava als 350.000 milions (Langhorne, 2001, pàg. 19).

Cada vegada ens trobem amb empreses més grans i implantades alhora a més països del món. Són les que acostumem a anomenar **multinacionals**. Aquestes grans empreses, tenint en compte el volum d'operacions i de personal que hi treballa, són més poderoses que mai. En l'actualitat hi ha multinacionals que tenen un volum d'operacions molt més gran que el producte interior brut de molts estats. Per exemple, el de l'empresa General Motors és superior al producte interior brut de Dinamarca, o el d'Exxon-Mobil és més gran que el d'Àustria. Qualsevol de les 100 empreses més grans del món ven més que el que exporten qualsevol dels 120 estats més pobres (Ramonet, a Monereo i Riera, 2001, pàg. 93). En definitiva, de les 100 entitats econòmiques més importants del món, 51 són multinacionals i 49 estats.

Si algunes empreses tenen més poder, als estats, en canvi, se'ls fa més difícil de controlar les seves activitats. Cada vegada més, les empreses multinacionals s'escapen del control polític dels governs. El poder de l'economia, la constant tensió entre poder polític i econòmic, i la tendència d'aquest últim per escapar-se del primer, no és una novetat, s'ha donat al llarg de tota la història. El que és nou, però, són les dimensions que han adquirit aquestes empreses i les

seves múltiples vies per eludir aquest control. Des dels anomenats *paradisos fiscals* fins a la fugida de capitals, que facilita la deslocalització i les fusions de les empreses.

Atès que moltes transaccions ja no es donen entre empreses, sinó entre diferents branques d'una mateixa firma comercial, no solament les transaccions es fan més opaques als ulls dels inspectors fiscals, sinó que les empreses poden fàcilment fer constar certes activitats econòmiques allà on les càrregues impositives són més lleugeres. A més, les empreses són conscients del poder que li atorguen el volum de les seves inversions i de treballadors que pot contractar en un país; amb aquestes cartes pressionen els estats per aconseguir les condicions fiscals i de regulació sociolaboral més atractives possibles, i així incentiven processos de dúmping social.

Paradisos fiscals

Es coneixen amb aquest nom els petits territoris o estats que tenen legislacions molt laxes pel que fa a matèria d'impostos i de controls sobre la procedència del capital dipositat en els seus bancs. Al món hi ha entre seixanta i noranta paradisos fiscals (depenent de si el criteri utilitzat per a definir-los és més o menys estricte). Entre aquests es poden destacar alguns de propers com Andorra, Luxemburg, Mònaco o Malta. Nombroses empreses desvien els seus actius cap a aquests paradisos i així eludeixen de pagar impostos i d'haver de respondre de certs ingressos. Es pot dir que en aquests "paradisos" l'economia criminal (fruit d'activitats delictives) i l'economia legal es donen la mà.

Tots aquests mecanismes impossibiliten o fan molt difícil el control dels governs, en altres paraules, el control democràtic. Resulta així paradoxal que quan en l'àmbit polític la ciutadania està cada vegada en millors condicions per a reclamar un aprofundiment de la democràcia, en l'àmbit econòmic s'escapin més i més àrees del control públic. En aquest context, per tant, ampliar la democràcia no solament ha de voler dir aprofundir en els mecanismes de participació polítics ja existents, sinó ampliar també les activitats que s'han de veure sotmeses al control dels governs escollits.

8) Opinió pública mundial?

Una altra conseqüència de la progressiva interconnexió mundial és l'aparició d'una possible opinió pública internacional. Els nous mitjans de comunicació, l'extensió de les possibilitats d'accés a antenes parabòliques i altres mitjans com Internet que permeten de saltar-se les fronteres i tenir accés directe a unes mateixes fons d'informació d'abast mundial, i també el fet que els habitants del món tenen problemàtiques cada vegada més comunes, fan pensar en una gradual creació d'una opinió pública que supera els estrictes límits nacionals i que comparteix informació, punts de vista i preocupacions.

Antenes parabòliques en un racó del món.

Manifestacions globals

El 15 de febrer de 2003 es van donar, de manera més o menys simultània, nombroses manifestacions en contra de la guerra a l'Iraq, que van reunir milions de ciutadans arreu del món. Mai fins aquest dia no s'havia vist un fenomen de protesta d'aquest abast i

amb aquest grau de coordinació, cosa que ha fet afirmar que es tracten de les primeres "manifestacions globals" de la història.

El veïnatge universal

Teulades amb antenes parabòliques en un petit llogarret d'un indret remot del món és una imatge cada vegada més freqüent que porta a parlar d'un veïnatge universal com un altre dels impactes de la globalització i un capítol més del procés que ha fet que el nombre de televisors en el món hagi passat de 75 milions l'any 1956 a 1.096 milions l'any 1994. L'any 1980 hi havia 121 televisors per mil habitants al món, el 1995 eren 235 per mil.

A aquestes dades hi cal afegir també una tendència cap a la uniformització de certs gustos i hàbits de consum conduïda pel creixent protagonisme de multinacionals que venen i promocionen exactament els mateixos productes a tot el món. Ara bé, vol dir això també que s'està generant una cultura global?, que existeix una cultura mundial? És difícil de respondre aquestes preguntes, però, probablement, la resposta és negativa. No hem de confondre pautes de consum amb cultura o tradicions. Si no hi ha una tradició comuna mundial sinó civilitzacions diverses, difícilment podem parlar de cultura mundial; la cultura, per definició, és local, necessita un arrelament que només poden oferir les tradicions al llarg del temps. El que sí que podem dir, en canvi, és que una cultura nacional forta com la dels Estats Units per mitjà del seu domini econòmic ha aconseguit d'estendre's i de resultar hegemònica en l'àmbit mundial.

Més informació no vol dir més coneixement

La generalització de l'accés a grans quantitats d'informació per Internet i altres mitjans no equival a la generalització del saber. Al contrari, moltes vegades l'augment del volum d'informacions molt diverses, sense depurar, sense ordre, pot ser el millor mitjà per a amagar informacions rellevants. No hi ha cap indret millor per a amagar un llibre que una biblioteca. Així, l'era de la informació és també l'era de la desinformació, com ens demostren sovint els centenars de pàgines o de minuts que els mitjans de comunicació poden dedicar a alguna notícia sense que en cap cas es facin referències a dades rellevants que s'escapin de la descripció plena de detalls (molta informació) superficials dels fets (poc coneixement).

9) Dissolució de fronteres: migracions i perill ecològic global

Es podria dir que les distàncies han pres una altra dimensió tant amb la millora i l'abaratiment dels mitjans de transport com amb les noves possibilitats de conèixer de primera mà el que succeeix a milers de quilòmetres (encara que a vegades sigui mitjançant imatges força distorsionades). Qualsevol punt del planeta resulta avui més proper. En altres paraules, la Terra se'ns ha fet més petita.

En aquest context, les migracions han pres també una nova dimensió. Les grans diferències econòmiques, socials i polítiques entre els països del món impulsen les migracions que les noves tecnologies faciliten i, en alguns casos, esperonen en permetre la comparació immediata entre situacions i maneres de viure molt desiguals.

La globalització també en aquest aspecte, i potser de manera més evident que en d'altres, actua en sentit contrari a les fronteres dels estats. El desplaçament de persones entre països amb condicions molt diferents no solament es pot

considerar un factor de mestissatge cultural i humà, sinó també una força que per mitjà de la iniciativa personal individual, sense planificació política, pot contribuir a reduir aquestes diferències, establint un pont entre els equilibris socioeconòmics i polítics parcials que representen avui els diferents estats i un futur punt d'equilibri en un sistema econòmic, social i polític global més unificat.

Les migracions no són, de cap manera, un fenomen nou. Al llarg de tota la història s'han produït migracions entre les quals cal destacar la que va portar cinquanta milions d'europaus a "fer les amèriques" per tot el planeta entre 1850 i 1920. Ara, però, i per primer cop a la història, el Vell Continent es converteix en una destinació d'immigracions importants. Els estats en procés de creació no són ja els destinataris de les migracions com succeïa en episodis anteriors, sinó que són aquells que ja estan consolidats i, per tant, amb menys flexibilitat per a introduir novetats els que han d'afrontar el repte d'integrar col·lectius de persones forànies vingudes, en molts casos, de països en procés de formació institucional.

Les fronteres dels estats es dissolen, especialment tenint en compte que "les engrunes" de les economies riques –la marginació a la qual es veu abocada gran part d'aquestes migracions– resulten prou atractives per a persones que viuen en realitats molt pitjors. Davant d'aquesta situació, els estats tenen poca capacitat de reacció. Les fronteres no són, ni poden ser, murs infranquejables. Com veurem més endavant, la globalització política apareix com l'única resposta possible.

No solament en aquest sentit es dilueixen les fronteres. També desapareixen davant l'increment del risc de perills ecològics globals que o bé afecten tot el planeta, o bé sobrepassen els límits nacionals. En primer lloc, perquè la Terra disposa d'unes reserves naturals limitades de les quals tots gaudim i que tots compartim sense restriccions frontereres. Per exemple, l'oxigen que es genera en els processos de fotosíntesi del gran bosc amazònic no solament el respiren els brasilers sinó el món sencer. Aquests recursos mai no havien hagut de suportar una pressió demogràfica i depredadora com en l'actualitat.

De la mateixa manera, els perjudicis de l'activitat humana sobre la naturalesa afecten, amb petites diferències, tots els habitants del planeta. Per exemple, l'escalfament de la Terra com a conseqüència de l'efecte d'hivernacle i tots els efectes lligats a aquest efecte (pujada del nivell del mar, canvis climàtics, etc.), el forat de la capa d'ozó, etc., són fenòmens globals. Com ho són els desastres ecològics de grans dimensions, cada vegada més freqüents atès l'augment de la capacitat humana de manipulació de la natura. Aquests desastres no entenen de fronteres. La contaminació originada en un país pot arribar fàcilment a un altre. De nou, resulta difícil tractar aquesta problemàtica des de la lògica que imposa la sobirania exclusiva d'un estat sobre un territori delimitat.

La societat del risc

Per primer cop en la història de la humanitat, els perills interns que genera la nostra manera de viure –en forma de desastres ecològics– signifiquen un risc més alt per a la humanitat que els perills externs als quals ens pot sotmetre la natura. La interdependència d'aquests riscos és un altre aspecte de la globalització. A aquestes idees hi fa referència el concepte "societat del risc" que proposen autors com Ulrich Beck (1998, 2002).

Cada vegada menys, cap país ni cap grup no poden viure al marge dels altres. Cada vegada menys és possible de trobar successos localment aïllats i acotats. La interconnexió mundial amplifica i estén un succés puntual a la resta del món.

L'eix global-local

L'eix global-local al qual es refereixen diversos autors (Borja i Castells, 1997) posa de manifest aquesta interconnexió gairebé sense intermediaris entre l'àmbit mundial i el local, que es pot considerar un nou tret del nostre món. En aquest s'observa un reforçament dels dos extrems d'aquesta escala (allò que és estrictament local i allò que té dimensions planetàries) en la formació dels nous fenòmens econòmics, socials, ecològics, culturals i polítics.

Refugiats bosnis a Potocari

10) Les grans diferències econòmiques entre els països rics i els països pobres

Però la conseqüència que possiblement ha centrat més l'atenció en els debats sobre la globalització és l'augment de les desigualtats entre els més rics i els més pobres del món, tant si el que comparem són països com si són persones. Les distàncies, en aquest sentit, s'han fet més grans que mai. Si abans dèiem que la Terra se'ns feia petita, aquí la metàfora que caldria utilitzar és una altra: sembla talment com si el nostre planeta s'hagués dividit en dos mons que s'allunyen progressivament. Les dades sobre això resulten espectaculars:

- El 1965 els cinc països més rics del món eren vint vegades més rics que els cinc més pobres. El 1995 la diferència era fins a trenta-cinc vegades (Sala i Martín, pàg. 161).
- Les diferències en termes d'ingressos entre el 20% més ben situat de la població mundial i el 20% pitjor eren de 30 a 1 el 1960, de 60 a 1 el 1990 i de 74 a 1 el 1997. El 1999 a aquest 20% més ric de la població mundial li corresponia el 86% del consum del planeta, i al 20% més pobre li corresponia un 1,3% (PNUD, 2001, pàg. 11; Passet, 2001, pàg. 160-161). El 2014, segons l'OCDE, el 10% de la població de l'anomenat "club dels països rics" guanyava 9,6 vegades més que el 10% més pobre, una proporció que s'ha incrementat respecte a la diferència 7-1 dels anys vuitanta i del 9-1 d'inicis del segle actual.
- L'any 2001 la riquesa de les vuitanta-quatre persones més riques de la Terra superava tot el PNB d'un país com la Xina (amb més de 1.200 milions d'habitants) (*El País*, 14 de maig de 2001). La riquesa de tres persones equivalia als ingressos dels quaranta-vuit estats més pobres (Navarro, 2000, pàg. 26).

4. Globalitzadors i alterglobalitzadors: diàleg de sords

Aquestes i altres dades conformen una imatge inquietant. Sempre hi ha hagut diferències entre rics i pobres en el món, però aquestes mai no havien tingut la magnitud que tenen ara. Potser no es tracta d'un fet tan incontrovertible com el del progrés tecnològic. Hi ha qui diu que, en realitat, si fem les comparacions d'una altra manera, per exemple, descartant els casos extrems poc representatius o comparant exclusivament individus en lloc de països, aquestes diferències minven, ja que en dos dels països més poblats del món, l'Índia i la Xina, el nivell de vida d'importants sectors de la població importants ha augmentat.

Sigui com sigui, però, tothom coincideix a assenyalar la pobresa i les desigualtats extremes que trobem al món com un problema que cal afrontar i sobre el qual la globalització també té un impacte. De fet, el principal debat que en les nostres societats s'ha produït sobre el tema de la globalització gira entorn de la interpretació d'aquestes dades i l'avaluació de l'impacte que la globalització té. Quines són les causes de la pobresa i de les desigualtats, i de quina manera influeix la globalització sobre aquests problemes?

Moltes vegades aquestes discussions semblen una mena de diàleg de sords entre dues posicions que s'han anat consolidant, els anomenats **globalitzadors** i els **antiglobalitzadors**. Avui aquestes dues etiquetes ens resulten quasi tan familiars com el mateix terme *globalització* atès l'ús que en fan els mitjans de comunicació. Ja s'ha dit abans que té poc sentit afirmar que s'està en contra de la globalització –o, el que és el mateix, a favor– ja que aquestes expressions no encaixen amb la valoració d'un fet. Però el que sí que es pot dir és que ens agraden més o menys les seves conseqüències, o que tenim una visió més o menys optimista de l'influx que tindran sobre les nostres vides.

En el debat entre globalitzadors i antiglobalitzadors (o alterglobalitzadors) es manifesten aquestes dues visions, però més enllà d'això l'anomenat *debat sobre la globalització* és en realitat, com veurem, un debat sobre les bondats del **neoliberalisme** entès com una manera d'organitzar el procés d'interconnexió mundial. Per a uns, es tracta del millor sistema i en la mesura que es pot afirmar que la globalització fins al present ha tingut aquesta orientació estan satisfets del que ha succeït. Els altres, en canvi, reclamen una altra manera de conduir aquest fenomen, de governar-lo i, per tant, afirmen que una altra globalització és possible, orientada amb altres criteris.

En aquest debat es posen de manifest diferents interpretacions del fenomen de la globalització i sovint cada una de les posicions utilitza vocabularis, vies d'expressió de les seves idees, etc., radicalment diferents, cosa que dificulta que s'entenguin. Si la posició globalitzadora es posa més de manifest en fòrums institucionals, la posició antiglobalització s'ha anat desenvolupant al marge, juntament amb una sèrie de moviments socials de caire internacional que resulten una novetat dels escenaris polítics occidentals, i que es poden entendre com a noves onades de lògica participativa, les darreres que experimenten les nostres democràcies.

A vegades la discussió es planteja com si uns fossin els defensors dels rics –els globalitzadors– i els altres els dels pobres, o com si uns representessin el progrés i els altres fossin uns retrògrades ignorants –els antiglobalitzadors. Sens dubte aquestes simplificacions no ens ajuden gens. No hi ha raons per a pensar que les xifres mencionades abans no resulten igualment colpidores per a defensors de totes dues posicions. Per què es barallen, doncs? Per la manera d'entendre com ha de funcionar l'economia perquè es redueixin aquestes diferències. No és pròpiament una discussió sobre la globalització, sinó sobre el neoliberalisme entès com l'aplicació dels principis liberals al conjunt del planeta i en tots els àmbits: econòmic, polític i social.

Què volen aquesta gent?

Una mostra de la incomunicació que s'ha produït entre totes dues posicions ens la donen les paraules que, l'octubre de 2001, el primer ministre belga Guy Verhofstadt, en aquell moment president de torn del Consell de la Unió Europea, adreçava als antiglobalitzadors. Es preguntava "què és el que realment ens volen dir?", i acabava definint aquesta posició com la d'algú que està en contra del comerç mundial, que no vol institucions mundials, que només vol mercats locals i que "està en contra de les hamburgueses nordamericanes, contra la soja manipulada genèticament per consorcis multinacionals i contra el nom de marques mundials" (*El País*, 1 d'octubre de 2001). Era clar que encara no havia començat el diàleg.

1) Pobresa i creixement. Sense liberalització no hi ha riquesa

Els "globalitzadors" afirmen que l'increment de les desigualtats es deu, fonamentalment, al gran creixement experimentat per alguns països com a conseqüència dels avenços tecnològics descrits i, sobretot, a les noves mesures aranzelàries i comercials que han reduït les restriccions al comerç internacional. D'aquesta manera, els beneficis econòmics s'han disparat, però, al mateix temps, s'han concentrat en aquells països que han pogut aprofitar els avantatges de la globalització.

Des d'aquesta perspectiva, el diagnòstic sobre el problema de la pobresa al món és clar: la globalització no ha arribat encara a tot arreu, i està establint un món de dues velocitats, els països que hi participen i els que no ho fan.

Vegeu també

Recordeu que en l'apartat 1 del mòdul "Noves tendències participatives en les democràcies contemporànies", s'estudien aquests moviments socials generats entorn del debat sobre la globalització.

S'han utilitzat diversos símls per a expressar aquesta situació. Es podria dir que la globalització és com una mena d'autopista cap al futur en què s'acceleren tots els països que hi accedeixen o com un tren d'alta velocitat al qual poden pujar, i ho haurien de fer, tots els països per a poder gaudir del viatge del progrés.

Si el diagnòstic és clar, la prescripció corresponent encara ho és més: caldria que aquells països que encara no s'han integrat en el fenomen de la globalització ho fessin tan aviat com fos possible. Aquesta els proporcionarà creixement econòmic, que és vist com la principal via per a reduir la pobresa en el món. Així, per tal de garantir que els efectes de la globalització siguin tan amplis com sigui possible i arribin a tots els racons del planeta, es proposen mesures polítiques que consisteixen, bàsicament, a continuar amb el procés de liberalització de l'economia internacional, la reducció de les restriccions de qualsevol mena sobre el comerç i la circulació de capitals. La cadena causal sobre la qual es fonamenta la "recepta" dels globalitzadors, per tant, es pot resumir de la manera següent: com més liberalització, més creixement econòmic i com més creixement econòmic, menys pobresa.

Es considera que aquesta recepta és aplicable a tots els països i que tothom pot participar en les mateixes condicions del creixement econòmic generat pel procés de globalització. Sens dubte es tracta d'una mirada optimista que entén que la liberalització en aquest context d'interconnexió mundial pot portar a un creixement econòmic mai vist. Ara estem en una situació de transició: uns s'han liberalitzat i han crescut, i uns altres no. Per a aquests autors, és clar que globalització i liberalització han d'anar de la mà i que aquells països o zones que s'han obert més al comerç mundial són els que més han crescut.

Per tal de garantir les condicions per a la liberalització dels mercats ens calen unes institucions de caràcter mundial. El **Banc Mundial**, el **Fons Monetari Internacional** i l'**Organització Mundial del Comerç** tenen en l'actualitat aquest paper i són, per tant, institucions que s'acostumen a relacionar amb les tesis "globalitzadores".

Globalització i liberalització

Una mostra de la relació entre tots dos conceptes des d'algunes perspectives és la següent definició de Percy Barnevik, director general del *trust* suís ABB, diverses vegades nominat "home de negocis de l'any": "La globalització, per a les empreses del meu grup, és la llibertat d'invertir quan vulguin i on vulguin, de produir el que vulguin, de comprar i vendre on vulguin i de patir les menors restriccions possibles derivades de la legislació laboral i les convencions socials" (citat a George i Wolf, 2002, pàg. 17).

Què compta com a creixement econòmic?

Cal dir que en l'actualitat els indicadors de creixement econòmic no distingeixen quina és la naturalesa de les variacions en la producció que experimenta un país. Comptabilitza igual un augment de la producció d'armes o de productes químics nocius per a la salut, com un augment en la producció de taronges o en l'edició de llibres.

Les institucions de Bretton Woods i l'OMC

En la Conferència financera de Bretton Woods (New Hampshire, EUA), que va tenir lloc de l'1 al 22 de juliol de 1944, vint-i-nou governs van arribar a un acord pel qual es constituïen un seguit d'institucions econòmiques internacionals entre les quals cal destacar el **Banc Mundial (BM)** i el **Fons Monetari Internacional (FMI)**.

El BM està format per diversos organismes que tenien com a objectiu originari la reconstrucció de les zones devastades per la Segona Guerra Mundial. Les seves activitats, per tant, s'orientaven cap als països desenvolupats, però a partir dels seixanta, tenint en compte els canvis que aquests havien experimentat, va reconduir les seves activitats cap al finançament d'inversions en els països del Tercer Món per mitjà de préstecs. En un primer moment, els crèdits eren atorgats a projectes específics, que eren avaluats segons criteris de rendibilitat i en la majoria de casos responien a obres d'infraestructures. Més endavant es posen en marxa crèdits per a programes a llarg termini i préstecs per a l'ajust estructural que pretenen d'incidir sobre factors que determinen les situacions de subdesenvolupament. El BM també ha actuat com a garant per als inversionistes privats estrangers davant dels països receptors.

L'FMI va néixer per a concedir préstecs a curt termini als països que tinguessin problemes transitoris de balança de pagaments, perquè poguessin continuar en el sistema internacional de comerç quan tenien problemes de liquiditat. És a dir, els seus recursos es dirigien a corregir els desequilibris puntuals que poguessin patir els seus països membres, i també a fomentar l'estabilitat dels tipus de canvi de les monedes i a evitar les depreciacions competitives.

Cap dels dos organismes no van ser creats amb el propòsit de convertir-los en institucions encarregades de definir les polítiques econòmiques dels seus membres. Tanmateix, el seu gran poder davant els països necessitats d'ajuts els ha anat convertint en els principals impulsors de les mesures neoliberals, tot imposant certes condicions a la concessió de crèdits tendents a garantir una llibertat completa de circulació de capitals i d'inversió.

A aquestes dues organitzacions s'hi afegeix un tercer organisme internacional encarregat d'impulsar la liberalització dels mercats: l'**Organització Mundial del Comerç**. L'OMC es va crear l'any 1995 en l'anomenada *ronda Uruguai* del GATT (*General agreement on tariffs and trade*, 'Acord general sobre aranzels i comerç'). Aquest acord, signat l'any 1947 i que des d'aleshores ha anat generant diverses reunions o "rondes", té per objectiu la reducció dels aranzels duaners. A la fi de la Segona Guerra Mundial, el pes d'aquests aranzels sobre el preu dels productes importats se situava, com a mitjana, entorn del 40%-50% i ara aquesta mitjana se situa en el 4%-5%. Es pot dir, per tant, que el seu principal objectiu s'ha complert en gran mesura. L'OMC assumeix els objectius del GATT i alhora garanteix l'existència d'un organisme permanent que vetlla per ells. Si en un primer moment es tractava de garantir el lliure canvi només de productes manufacturats, en l'actualitat s'ha ampliat el seu radi d'acció i també comprèn les inversions, els serveis i la propietat intel·lectual, tot i que aquests darrers punts encara estan en fases de negociació. En aquest sentit, cal destacar les propostes per a un Acord general sobre el comerç de serveis (AGCS) i l'Acord multilateral sobre inversions (AMI), de moment aparcat.

Una famosa formulació de les idees neoliberals que haurien de marcar les polítiques recomanades per aquestes institucions és l'anomenat **Consens de Washington**. Es tracta d'una llista de deu punts que apareixia en un article de John Williamson titulat "El que Washington vol dir quan es refereix a reformes de les polítiques econòmiques" l'any 1989. Originàriament es referia a les principals reformes econòmiques que els poders que resideixen a Washington (BM, FMI, Govern dels Estats Units, grans multinacionals) recomanaven per als països llatinoamericans, però va passar a ser el document més representatiu de les idees que reben el qualificatiu de neoliberals. Es pot considerar com una mena de receptari que a vegades s'ha presentat com el paradigma econòmic únic de l'era del postsocialisme. De fet, les normes de política econòmica recollides en el Tractat de Maastricht es poden considerar una adaptació per a la Unió Europea d'aquest "consens".

Acord multilateral sobre inversions

L'Acord multilateral sobre inversions va generar una àmplia oposició popular quan van ser revelats a la premsa, l'any 1998, els principals punts del seu esborrany: no-discriminació dels inversors estrangers, que havien de ser tractats com els inversors locals; no-existència de restriccions d'entrada per al capital estranger; limitació del poder dels governs nacionals o locals que no podrien imposar cap condició, com ara assegurar l'ocupació local o requerir un període mínim d'inversions. Qui, en primer terme, sortia guanyant amb aquestes condicions eren, sens dubte, les grans multinacionals.

TTIP

Una oposició similar, per la manca de transparència en les negociacions sobre acords d'impacte liberalitzador important, el va generar el 2017 el Tractat Transatlàntic de Comerç i Inversions (TTIP, en les seves sigles en anglès) que s'havia de firmar entre la Unió Europea i els Estats Units.

El decàleg del Consens de Washington

Enunciats breument, els seus punts són els següents:

- Disciplina pressupostària.
- Canvis en les prioritats de la despesa pública (d'àrees menys productives a sanitat, educació i infraestructures).
- Reforma fiscal encaminada a buscar bases imposables àmplies i tipus marginals moderats.
- Liberalització financera, especialment dels tipus d'interès.
- Recerca i manteniment de tipus de canvi competitiu.
- Liberalització comercial.
- Obertura a l'entrada d'inversions estrangeres directes.
- Privatitzacions de les empreses públiques.
- Desregulacions.
- Garantia dels drets de propietat.

Neoliberalisme i la fi de la història

S'ha assenyalat que la doctrina neoliberal està adquirint en certs entorns una flaire determinista, com la que tingueren abans les tesis marxistes. Sembla com si tots els països estiguessin destinats a adoptar el mateix sistema econòmic i que aquest fos l'únic possible, el resultat "natural" de l'evolució històrica. Tanmateix, algunes de les economies que han crescut d'una manera més continuada al llarg de les darreres dècades, com l'Índia, la Xina o el Japó, han optat per models diferents als plantejats per l'FMI.

En definitiva, la conclusió que ofereixen els globalitzadors és que si els països segueixen el consens, que implica minimitzar la intervenció dels estats sobre l'economia, els països creixen i surten així de la pobresa.

2) Pobresa i equitat. Les desigualtats són fruit d'unes regles del joc injustes

Una visió completament diferent apunta al fet que la causa d'aquestes desigualtats creixents és que els països rics estan impedit que els altres es desenvolupin. El creixement d'uns no seria pas, des d'aquesta perspectiva, independent de la pobresa dels altres. Seguint amb els símils que utilitzàvem anteriorment es podria dir que uns països no deixen pujar al tren els altres perquè si tothom hi pugés aquest sobrepès impediria que pogués anar a alta velocitat. Igualment, podríem dir que si tothom entrés a l'autopista aquesta es col·lapsaria i ningú no podria anar ràpid. Per als anomenats *alterglobalitzadors*, la pregunta que s'ha de fer no és tant per què alguns països no han crescut, sinó com pot ser que alguns individus o societats puguin acumular tant?

Per als alterglobalitzadors, la pobresa és fruit d'estructures injustes de relació entre països que porten a l'explotació dels uns pels altres. El mercat tendeix a reforçar els extrems, a acumular en poques mans, i les actuals institucions mundials, lluny de moderar aquesta tendència, la reforcen. Per tant, el problema del món no és un problema de generació de riquesa (creixement), sinó de distribució de la riquesa. No cal créixer més, sinó redistribuir millor.

Si calculéssim la renda mitjana per càpita del món, ens adonaríem que s'aproxima a la renda mitjana per càpita de països com Portugal o Hongria (depèn dels anys), però en tot cas no és la renda per càpita d'un país del Tercer Món. Si les riqueses estiguessin ben distribuïdes, tots podríem viure com un habitant de renda mitjana d'aquests països, cosa que no està malament: si bé és cert que potser està per sota de com vivim ara, no és de cap manera viure en la misèria.

El neoliberalisme és l'expressió més clara d'aquestes regles injustes que reforcen les desigualtats. En aquest context, el comerç no pot ser l'eina perquè els països pobres surtin de la seva pobresa. Al contrari, amb les actuals condicions d'intercanvi el benefici del comerç internacional es distribueix de manera molt desigual. L'any 1998 els països més pobres protagonitzaven l'1% de les importacions del planeta, en un escenari en què la cinquena part més rica d'aquest assumia el 82% de les exportacions i a la cinquena part més pobre li corresponia un nemi 1% (Tooze, 1997, pàg. 223).

La conclusió és que cal redefinir les regles del joc que articulen les transaccions econòmiques en l'àmbit mundial per tal de reorientar l'economia cap a la satisfacció d'interessos més globals i justos. La solució no és, per tant, deixar que criteris estrictament econòmics governin la globalització. Cal tenir en compte, també, altres coses. Potser la liberalització de certes economies hagi estat un pas important per al seu progrés, però hem de tenir en compte les situacions diverses en què es troben els països del món i que en la "curse cap al progrés" no tothom surt en les mateixes condicions. Cal recordar que el proteccionisme també va ser una eina important per al desenvolupament en altres èpoques dels països que avui són rics. D'altra banda, les excepcions al liberalisme semblen trobar-se més aviat entre els països rics que propugnen unes doctrines que després ells mateixos no compleixen en tots els casos.

En definitiva, cal canviar el marc institucional en el qual es desenvolupen els intercanvis mundials. El neoliberalisme ingenu, sense matisos, no sempre resulta una bona recepta. Davant d'aquest diagnòstic, la "prescripció mèdica" dels alterglobalitzadors no pot ser una altra que variar les actuals regles que regeixen la globalització. En aquest sentit, les principals propostes són les següents:

a) **Comerç just.** Cal acabar amb les asimetries en el comerç internacional que imposen els països rics. No pot ser que, per mitjà de l'FMI i el BM, s'exigeixi als països en via de desenvolupament que obrin les seves fronteres als productes del Nord i que, en canvi, els països rics imposin barreres proteccionistes a l'entrada de certs productes, com és el cas de les polítiques agràries comunitàries (PAC) a la Unió Europea, o la prohibició d'entrada d'acer als EUA, entre d'altres. D'altra banda, és necessari acabar amb el poder de mercat dels oligopolis de compradors (pròpiament, *oligopsonis*) que s'imposen en els mercats internacionals fixant uns preus molt baixos de certs productes com el cafè o el sucre, bàsics per a algunes de les economies en via de desenvolupament.

b) **Reforçar, democratitzar i redefinir els objectius de les institucions de regulació mundial, especialment les econòmiques.** Per a aconseguir regles més justes cal que els interessos de tots els països estiguin representats igualment en institucions com el BM o l'FMI. És a dir, cal que aquests actors internacionals siguin més democràtics. Per exemple, actualment a l'FMI els vots depenen de la quota en la participació dels fons. Els Estats Units tenen el 18% dels vots, que són més que els que tenen plegats l'Amèrica Llatina, l'Àsia meridional i l'Àfrica subsahariana, i –casualment– es **necessiten un 16,9% dels vots per a vetar una proposta**. A més de democratitzar, cal redefinir els objectius. El BM hauria de deixar de donar crèdits i s'hauria de convertir en un impulsor d'un sistema fiscal global alhora que es creessin fons de cohesió interregional (com el de la UE) en l'àmbit internacional per al desenvolupament. L'FMI s'hauria de cenyir estrictament a la seva comesa original: proporcionar liquiditat a un estat per posar remei a les fugues de capital d'un país a conseqüència d'una crisi financera. Es podrien reforçar institucions ja existents com la Conferència de les Nacions Unides sobre el Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD) per a unir països del Tercer Món productors d'algun producte (cafè, etc.), l'Organització Mundial per a la Salut (OMS) per a unir els països enfront del poder de les empreses farmacèutiques, o l'Organització Internacional del Treball (OIT) per a l'acompliment d'estàndards laborals en l'àmbit mundial. Igualment, caldria garantir l'acompliment de tractats ecològics com els Acords de Kyoto (1997) o el de Paris (2015) per a la lluita contra el canvi climàtic.

Democràcia i globalització

Si a recer de la força revolucionària del liberalisme es va encunyar la màxima "no taxation without representation" ('sense representació democràtica no hi ha impostos'), el nou impuls de canvi que protagonitzen els moviments alterglobalitzadors, aquesta vegada de signe antiliberal, potser hauria de proclamar: "no globalization without representation".

c) **Eradicar el frau en l'àmbit mundial.** Aconseguir de desfer els paradisos fiscals és una altra de les condicions necessàries per a reduir les injustícies que provoquen les actuals regles econòmiques mundials.

d) **Condonació del deute extern.** El pagament dels formidables interessos que genera el deute contret per molts països del Tercer Món des de fa dècades i que es continuen incrementant és un fre important per al seu desenvolupament ja que redueix les possibilitats d'inversió pública. Percentatges importants dels guanys de les seves exportacions es canalitzen cap al pagament d'aquest deute, en un viatge de retorn de les divises aconseguides cap als seus països d'origen. El deute, així, es converteix en un instrument de control dels països rics sobre els pobres molt millor que el colonialisme, ja que és clar que tenir dominats països sencers sense exèrcit és un avantatge. Tenint en compte també que qui s'ha aprofitat d'aquest deute són en molts casos unes classes dirigents que s'han enriquit, no els seus pobles, i que per a les economies prestatàries no significaria cap daltabaix, es proposen vies de condonar totalment o parcialment (i sempre sota unes condicions de transparència democràtica) el deute extern d'aquests països.

e) **El 0,7% del PNB destinat a ajudes al desenvolupament.** El famós percentatge que proposava l'ONU el 1970 com una orientació sobre la quantitat a destinar pels països desenvolupats a ajudar les economies més endarrerides és encara un propòsit que avui només compleixen cinc països en el món: els Països Baixos, Luxemburg, Suècia, Noruega i Dinamarca. Cal remarcar que els ajuts que proporcionen actualment la majoria de països són molt inferiors a allò que guanyen les seves empreses nacionals amb les inversions fetes en els països en via de desenvolupament.

f) **Taxa Tobin.** Proposada per l'economista James Tobin, al principi dels setanta, consistiria en un impost internacional sobre les transaccions en divises d'un 0,1% que aniria directament destinat a un fons d'ajuda al desenvolupament. Més enllà de la proposta concreta d'aquest premi Nobel d'economia (1981), que ha rebut força crítiques des de diversos sectors, es tractaria de dissenyar eines per a aconseguir un doble objectiu (que semblen coincidir en forma d'impost): aconseguir fons per a programes internacionals d'eradicació de la pobresa i trobar vies per a desaccelerar els moviments especulatiu causants de les desestabilitzacions en l'àmbit mundial.

3) Punt de trobada?

Són veritablement tan diferents aquestes dues visions? No hi ha punts de contacte entre elles? En un cert sentit es pot afirmar que presenten una certa incompatibilitat de fons en la mesura que des d'una posició –la globalitzadora– s'assumeix el capitalisme, amb totes les revisions que calgui, com el millor i únic model econòmic factible, aquell que ha demostrat la seva superioritat en a història mundial dels darrers segles. En la posició contrària, en canvi, la visió que es té del capitalisme és molt més crítica i contínuament es fa èmfasi en

Antiglobalitzadors globalitzadors?

És clar que les etiquetes amb què els mitjans de comunicació bategen les noves realitats té un component important de superficialitat (deguda a la immediatesa de la informació) i, fins i tot, d'arbitrarietat. Si haguessin tingut en compte les propostes per a reforçar les institucions que governen el procés de globalització, és a dir, la defensa d'institucions fortes globals, els avui alterglobalitzadors, sovint anomenats *antiglobalitzadors* haurien estat els globalitzadors.

Ajudes i beneficis

Per exemple, el que guanyen a l'Argentina ENDESA, REPSOL, Telefónica, BBV i BSCH és més de cinc vegades superior a tota l'ajuda espanyola a aquests països (que, en els millors moments, no ha superat el 0,28% del PNB; la mitjana de la Unió Europea se situa entorn del 0,33%, la dels Estats Units en el 0,10%).

Taxa Tobin

L'any 1995 el PNUD calculava que només amb un 10% d'una taxa del 0,1% sobre les transaccions financeres s'aconseguiria prou volum de diners per a proporcionar atenció sanitària bàsica a tots els habitants del planeta.

el fet que hi ha sistemes econòmics alternatius. Els moviments antiglobalització volen ser una resposta al famós TINA ("There is no alternative", 'No hi ha alternativa') que defensà la primera ministra britànica Margaret Thatcher als anys vuitanta.

D'altra banda, cal destacar que la preocupació per les condicions de misèria en què viuen parts importants de la població mundial deriva en cada una d'aquestes dues posicions cap a la definició de dos problemes diferents, fet que sovint passa desapercbut. Els globalitzadors volen resoldre el problema de la pobresa, els antiglobalitzadors el de les desigualtats. Sens dubte es tracta de coses semblants, però tant des d'un punt de vista conceptual com en la pràctica poden tenir implicacions molt diferents. No és exactament el mateix lluitar contra la pobresa que contra les desigualtats.

"No m'importa que hi hagi rics, el que m'importa és que hi hagi pobres". En aquesta afirmació probablement coincideixen la majoria d'aquells que lluiten contra la pobresa tal com s'entén des de les posicions més properes al neoliberalisme. En la mesura que tothom pot ser ric i que la riquesa dels uns no impedeix que els altres també es pugin enriquir, les desigualtats no es veuen com un problema en si mateix, sinó com un reflex d'una situació de transició, que no resultaria injusta si tothom tingués les mateixes oportunitats per a fer-se ric.

Però la pobresa i la riquesa difícilment es poden definir només en termes absoluts. Si tothom tingués el doble del que té ara, les diferències entre els més rics i els més pobres es mantindrien exactament igual i, tanmateix, tothom hauria experimentat un creixement econòmic. Així, l'afirmació anterior probablement generaria la següent resposta des d'una posició antiglobalitzadora: "No m'importa si hi ha o no hi ha pobres (definitos en termes absoluts), sinó si hi ha exclosos, gent que s'allunya del corrent social principal". És clar que alguns anomenats "pobres" de les societats riques tenen ingressos superiors als pobres dels països pobres, però això no canvia la situació d'exclusió social en tots dos casos.

És lògic, per tant, que les dues posicions tinguin dificultats per a entendre's. Potser sí que la pobresa en termes absoluts s'ha reduït amb la globalització i que la liberalització econòmica és un bon instrument per a afavorir el creixement dels països, però encara restaria per a contestar la pregunta sobre les desigualtats, que és la que veritablement preocupa els antiglobalitzadors. Encara que la globalització fos un joc de suma positiva –en la qual tothom surt guanyant en un cert sentit– això no seria garantia que la situació generada sigui en tots els termes millor i, per tant, preferible.

Òptim de Pareto

Vilfredo Pareto fou un economista italià que, al principi del segle XX, va proposar un concepte que ha resultat clau en economia. l'**òptim de Pareto** o, el que és el mateix, una situació eficient en el sentit de Pareto és aquella en què no és possible de millorar el benestar d'algú sense empitjorar el d'algú altre. Una situació Pareto superior a una altra

Quina situació és preferible?

Una situació en què algú té cinc unitats de x i algú altre en té deu; o una altra en què algú en té sis i algú altre, cinquanta. Des d'un punt de vista paretià, és millor la segona, però no queda clar que aquest criteri pugui copsar totalment les nostres intuïcions sobre la justícia, ni les sensacions que experimentarem en cada una d'aquestes dues situacions. En aquest sentit, no és tan clar quina de les dues situacions és més preferible.

és el fruit d'una transformació en la qual ningú no ha sortit perdent i almenys algú ha sortit guanyant.

En el fons de la qüestió, entre globalitzadors i antiglobalitzadors subsisteix un cert element irreconciliable fruit probablement del fet que, amb vocabulari i arguments nous, el debat sobre la globalització no deixa de ser una actualització del clàssic debat entre les dretes i les esquerres, la discussió sobre la preeminència de la llibertat o la igualtat. Què preferim, més llibertat o més igualtat? La resposta a aquesta pregunta difícilment es podrà fonamentar només sobre arguments. Amb aquesta es manifesten diferents concepcions de la vida individual i social que, com els gustos, tenen una certa naturalesa apriorística (cadascú se sent atret per coses diferents). Aquesta és la raó que ens trobem davant d'un debat sense conclusió final, i deixa en evidència aquells que veien en la caiguda del Mur de Berlín i l'enfonsament del bloc soviètic la fi de les ideologies.

Per tot això, no ens ha de sorprendre que trobem definicions de la globalització tan distants com les següents. Per a Susan George, la globalització "és una maquinària per a concentrar la riquesa i el poder a dalt de tot de l'escala social". Per a Martin Wolf, es tracta d'un "procés d'integració dels mercats de béns, serveis, capitals i potser, fins i tot, de la mà d'obra" (George i Wolf, 2002, pàg. 18).

De totes maneres, l'exposició detallada dels diversos punts que conformen les dues visions ens hauria de permetre de trobar elements de contacte sobre els quals es fonamentés l'entesa per a la millora de les condicions actuals en les quals es desenvolupa la globalització. En aquest sentit, des de posicions liberals coherents es podria defensar –i, de fet, en alguns casos es defensa– que els països rics han de jugar net i no posar barreres d'entrada als productes dels països del Tercer Món. Si la liberalització de mercats és bona, ho és per a tothom, i –caldría afegir– si alguns sectors requereixen algunes proteccions (el sector agrari és el principal punt de discussió), aquestes haurien de ser permeses en tots els països per a mantenir la simetria en el comerç. Així mateix, un liberal acceptarà la lluita contra els oligopsonis que dominen alguns mercats bàsics per als productes dels països en via de desenvolupament, que impedeixen un equilibri de preus eficient.

Davos i Porto Alegre

Aquests dos indrets, que encarnen les dues posicions sobre la globalització, estan tan distants com aquestes definicions. A Davos (Suïssa) se celebra un fòrum econòmic anual al qual acudeixen caps d'estat i de govern, i presidents de nombroses multinacionals, i s'hi acostumen a defensar les tesis globalitzadores. Al fòrum social de Porto Alegre (Brasil), en canvi, són els moviments alterglobalitzadors els que s'han reunit diverses vegades sota un mateix lema: "Un altre món és possible".

La lluita contra la corrupció en organismes internacionals o en el govern dels estats també pot ser assumida des de plantejaments liberals. Així, lluitar contra els paradisos fiscals o contra governs corruptes incapaços d'afrontar les fallides del mercat i de generar les condicions mínimes perquè les mesures li-

El fòrum econòmic anual de Davos (© WEF).

Un dels actes del fòrum social de Porto Alegre.

berals puguin generar creixement pot ser un altre objectiu comú. Els mercats competitius requereixen unes condicions socials mínimes per a poder desenvoluparse. Per exemple, un sistema legal que doni seguretat a les transaccions econòmiques i certs nivells d'educació generalitzada (el contrari només genera l'anomenada "fuga de cervells", perquè no es donen les condicions perquè els pocs individus formats puguin progressar).

Si tot això no es dona és molt possible que les polítiques liberals puguin generar situacions de misèria més profunda. Possiblement els més coherents podrien acabar reconeixent que, per aquestes raons, a vegades algunes mesures de l'FMI poden resultar contraproductives, ja que debiliten la força i legitimitat de l'estat.

L'economia de mercat necessita estats estables que puguin assegurar les condicions que transformen el lliure comerç en riquesa per al conjunt de la població. I, per tant, que l'aplicació universal del liberalisme en el moment present pot no ser factible, malgrat que continuï essent un objectiu irrenunciable per a un futur proper.

Altres mesures com la condonació del deute extern, el 0,7%, o la taxa Tobin queden més lluny dels seus plantejaments, però, en realitat, cal observar que resulten de menys importància, no són res més que pegats per a una situació en què, si tota la resta canviés, els faria menys necessaris.

En sentit contrari, des de posicions alterglobalitzadores coherents creiem que es podria assumir que, a vegades, abans de repartir, cal créixer i que el creixement econòmic sense gaires restriccions, el desenvolupament d'unes classes mitjanes, en alguns casos pot ser el precedent necessari per a la redistribució. Per la qual cosa, un cert liberalisme, d'entrada, també pot ser en alguns països un pas previ per a regles socials més justes, a les quals tampoc cal que hi renunciïn.

En tot cas, cal reconèixer que poques vegades les discussions es fan en el marc de les pures idees i estan només motivades per l'afany de coneixement i la coherència intel·lectual, com ja ens advertiren Marx i Engels. Des d'una anàlisi politològica, no hauríem d'oblidar mai els interessos que entren en joc en el desenvolupament de la globalització i que es poden amagar darrere de qualsevol plantejament teòric sobre això.

Arguments i interessos

La tendència de tot col·lectiu a presentar com a arguments universals i interessos generals allò que l'afavoreix ja va ser constatada per Marx i Engels quan escrivien: "Cada nova classe que pren el lloc d'aquells que la dominaven està obligada, per aconseguir els seus fins, a concebre el seu interès com l'interès comú de tots els membres de la societat. O, per expressar les coses en el pla de les idees: està obligada a donar als seus pensaments forma d'universalitat, a representar-los com els únics raonables, els únics universalment vàlids" (Marx i Engels, [1845] 1970, pàg. 77; citat a Taibo, 2002, pàg. 37).

5. Globalització política: les noves organitzacions supraestats

Els fenòmens que hem anat analitzant plantegen nous reptes que necessàriament demanen noves institucions, noves organitzacions i regles del joc, per tal d'oposar-se, controlar, o desenvolupar les tendències d'aquest món en contínua evolució, esperonada pel progrés tecnològic i el guany econòmic. En aquest marc, els estats tal com fins avui els hem entès, administrant el seu poder sobirà en uns territoris perfectament delimitats per unes fronteres més o menys impermeables als esdeveniments que succeïen a l'exterior, també es veuen abocats a experimentar importants transformacions.

Les fronteres –com ja s'ha comentat– es dilueixen i cada vegada tenen menys sentit en un món d'interconnexions i de fenòmens que superen a bastament l'estricta marc territorial que aquestes defineixen. Immigracions massives, crisis financeres, crisis ecològiques, etc., no són més que alguns exemples de les conseqüències d'una manca de regulacions i controls que no es poden fer des de l'àmbit limitat que representen els estats, sinó que requereixen organitzacions supraestats. En definitiva, per tal de governar la globalització, calen unes noves estructures polítiques, cal també una globalització política.

Nova rellevància de la política

La política, com a espai d'organització social, torna a prendre una rellevància que, en els últims temps, semblava que havia perdut enfront del mercat i l'economia, que es veien com a àmbits autoregulables i autònoms. Alguns autors han relacionat l'anomenat "retorn de la política" amb el terrorisme i els atemptats a les Torres Bessones del World Trade Center de Nova York, però possiblement deu ser més exacte relacionar-lo, en un sentit més ampli, amb les exigències plantejades per la globalització.

Així, la **globalització política** la podem entendre com el desenvolupament de noves organitzacions supraestats o àmbits de presa de decisions que transcendeixen les fronteres estats, si bé no les eliminen. Aquestes instàncies polítiques supraestats s'expressen sovint en aliances, tractats o convenis multinacionals, en els quals els estats cedeixen part de la seva sobirania i es comprometen a complir uns objectius o regles fruit de processos de codecisió.

La globalització política quasi sempre ha anat al darrere de la globalització econòmica. Això és prou clar en la majoria de fenòmens que protagonitzen la globalització política actual. L'economia ha adquirit un ritme d'evolució que resulta difícil de seguir per les institucions polítiques. Hi ha qui ha parlat, fins i tot, de la "segona desconexió" entre economia i política per a referir-se a aquest fet, tot comparant-lo amb la primera desconexió que es va donar amb

Relacions bilaterals i globalització

No s'ha de confondre el nou marc que plantegen les organitzacions supraestats amb les relacions bilaterals entre estats que s'han donat al llarg de tota la història. En aquests casos, els estats no feien sinó signar un pacte de mútua conveniència amb unes finalitats molt delimitades i que es podria equiparar a un contracte. Aquestes relacions, per tant, no podem considerar-les com a processos de globalització política.

el naixement del capitalisme, quan les noves activitats econòmiques superaven de lluny les antiquades estructures polítiques que representaven els estats absolutistes (Bauman, 2001).

Globalització econòmica i integració política

Molts processos d'integració política han tingut lloc seguint la integració econòmica. Entre aquests, és paradigmàtic el cas d'Alemanya. La unió duanera alemanya (*Zollverein*), que l'any 1834 va constituir la creació d'un mercat intern unitari entre els diversos estats sobirans que formaven la Confederació Germànica, la va seguir la unificació política. Així, es pot interpretar com un procés de creació d'institucions supraestats que controlava la unificació mercantil, malgrat que hi ha també altres factors que expliquen la unificació alemanya.

L'autonomia de l'àmbit econòmic es pot considerar, per tant, tant com una força positiva que esperona la creació de noves estructures d'integració política, com –amb una visió més negativa– un poder que limita la sobirania estatal i que dicta les seves regles a les societats. Des d'aquest punt de vista cal reconduir-la i controlar-la mínimament perquè la mà invisible de la qual parlava Adam Smith resulti veritablement eficaç, és a dir, que de la lliure persecució dels interessos particulars en resulti realment el bé comú i no solament el d'algunes empreses.

En les darreres dècades del segle xx s'han multiplicat les associacions econòmiques entre estats que busquen la integració dels seus respectius mercats en una àrea de lliure comerç amb la qual s'espera afavorir el creixement econòmic. En altres paraules, fomentar la globalització econòmica. És el cas del **Tractat de lliure comerç d'Amèrica del Nord** (TLCAN, NAFTA en anglès), signat entre els Estats Units, el Canadà i Mèxic; del **Mercat Comú del Sud** (Mercosur), que agrupa l'Argentina, el Brasil, el Paraguai i l'Uruguai; de l'**Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques** (ALCA), que reuneix trenta-quatre estats de tot el continent americà; de l'**Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic** (ASEAN), formada per deu estats d'aquesta àrea; de la més recent **Unió Africana**, que agrupa cinquanta-tres països africans i, naturalment, de la **Unió Europea**, que estudiarem a continuació.

El G-8, el govern del món

Fins i tot el G-8, el grup format pels vuit estats més poderosos del món (els Estats Units, el Canadà, el Regne Unit, França, Itàlia, Alemanya, el Japó i Rússia), té una base eminentment econòmica tot i que en el seu si també es discuteixin qüestions polítiques. Hi ha qui veu en el G-8 al veritable govern del món.

Arran de la crisi de Crimea (2014), Rússia va ser suspesa temporalment del grup. Així mateix, la Unió Europea hi sol tenir representació. En ocasions, el G8 s'ha reunit conjuntament amb cinc de les principals potències econòmiques emergents: El Brasil, la Xina, l'Índia, Mèxic i Sud-àfrica.

Preponderància de l'economia

El projecte de l'Acord multilateral d'inversions va fer afirmar, per exemple, que "en vint anys s'ha passat de discutir la imposició d'un codi de conducta a les empreses transnacionals, a discutir un codi de conducta dels estats imposat per elles" (Monereo i Riera, 2001, pàg. 8).

Tot i això, l'economia no és l'únic factor impulsor de la globalització política. La pau i l'estabilitat en el món, entesa com una manera d'equilibrar les diferències de poder entre estats de dimensions i potencials molt diferents, també són motors d'integracions polítiques. En aquest sentit, en el camp de les relacions internacionals es destaquen tres visions molt diferents:

1) Multipolarisme. Des d'aquesta perspectiva, es veu el món progressivament dividit en uns quants grans blocs polítics, les dimensions i el poder dels quals obligaran a l'equilibri: tots aquests seran massa grans per a no tenir-se mútuament en compte. Es tracta d'una situació semblant a la que es va desenvolupar amb la guerra freda entre els Estats Units i l'URSS, però ara amb més de dos blocs. Per a alguns autors, aquest podria ser un pas intermedi en una via cap a una integració global.

2) Multilateralisme. Entén que les relacions que es poden donar entre els estats poden ser múltiples i molt diverses, i que cap estat no pot prendre decisions polítiques que afectin l'escenari internacional sense tenir en compte els altres estats. Tots haurien d'acceptar un mínim marc institucional en peu d'igualtat que limitaria la seva sobirania i que podria encarnar l'ONU. Es tracta d'una via alternativa cap a la integració global a la qual possiblement es trobin més propers els països de la Unió Europea, més acostumats a aquest tipus d'actuacions.

Organització de les Nacions Unides

Un exemple de globalització política amb un caràcter teòricament democràtic és l'Organització de les Nacions Unides (ONU), creada a San Francisco l'any 1947. Tots els estats que en formen part tenen uns drets idèntics de participació a l'Assemblea General, independentment del nombre de la seva població o del seu nivell de riquesa. Parafraçant aquella màxima democràtica tan famosa "un home, un vot", es podria afirmar que a l'ONU funciona la màxima "un estat, un vot". Ara bé, caldria matisar aquesta "igualtat" de participació, si tenim en compte la posició privilegiada dels membres permanents del Consell de Seguretat –els Estats Units, la Gran Bretanya, França, la Xina i Rússia–, que gaudeixen del poder de vetar qualsevol resolució.

3) Unilateralisme. És la visió dels Estats Units i altres potències com Rússia, que consideren que la seva sobirania no es pot veure limitada per cap institució internacional no sotmesa al seu govern. Els Estats Units gaudeixen d'un potencial econòmic i, sobretot, militar que, en aquest moment, no té competència en el món, la qual cosa li permet de sostenir aquesta visió i actuar sense tenir en compte el que fan la resta de països com, per exemple, quan es nega a signar el Tractat de Kyoto (per a la reducció d'emissions de diòxid de carboni a l'atmosfera), o quan no dóna suport al Tribunal Penal Internacional.

En els darrers anys, les fronteres entre dret internacional i dret intern s'han tornat molt més poroses no solament per efecte de la globalització econòmica. Altres factors també han jugat en contra de la sobirania nacional. Per exemple,

El xoc de civilitzacions

Una de les visions teòriques del multipolarisme que ha generat més polèmica és la que presenta el món dividit en civilitzacions irreconciliables donades les seves grans diferències culturals. Per al professor nordamericà S.P. Huntington, impulsor d'aquesta visió, això produeix un equilibri inestable basat en la mútua confrontació de potencials enemics molt poderosos.

Exemple d'unilateralisme

"No em fa falta preguntar a la resta del món; sé en què crec i sé què he de fer", declaració del president George W. Bush l'endemà de la victòria republicana en les eleccions legislatives parcials del 5 de novembre de 2002 amb relació als preparatius d'una guerra contra l'Iraq. Aquesta doctrina va ser abandonada pel president B. Obama i represa, més tard, pel president D. J. Trump.

l'anomenat *dret a la ingerència*, que sembla permetre a uns països d'intervenir en el que anteriorment es consideraven "assumptes interns" d'un altre país, objecte de la seva sobirania.

Harmonitzar l'acció interna i l'acció internacional d'un país cada vegada resulta més difícil perquè a vegades es regeixen sobre lògiques contraposades. Per exemple, el que internament pot ser vist com una qüestió agrícola (subsidis per a evitar que la població abandoni el camp), internacionalment pot ser vist com una qüestió comercial lligada al desenvolupament (en la mesura que aquests subsidis dificulten les exportacions de productes agrícoles dels països en desenvolupament). Igualment, el sector de l'audiovisual pot ser vist en l'àmbit intern des de la perspectiva de la seva contribució a la creació de cultura, mentre que en l'àmbit internacional pot ser vist com un sector d'elevada importància econòmica sotmès a les mateixes regles que els altres sectors econòmics relacionats amb els serveis.

Sobirania

Per **sobirania** s'entén l'autoritat legítima d'un estat per a exercir el poder suprem dins les seves fronteres. El principi de sobirania territorial ha estat, fins als nostres dies, àmpliament reconegut internacionalment des de la Pau de Westfàlia (1648).

6. La Unió Europea: integració econòmica i política

La institució supranacional que tenim més propera i que representa un dels exemples més clars d'integració econòmica i política en l'àmbit internacional és **la Unió Europea**. En la seva formació s'han anat combinant l'impuls econòmic i el polític, si bé amb una clara preponderància del primer. El seu estudi ens pot servir per a entendre millor les lògiques que s'articulen entorn dels processos de globalització política.

Bandera de la Unió Europea

6.1. De l'Europa dels Sis a una futura Europa de més de trenta

Al final dels anys quaranta, Europa tot just començava a recuperar-se del pitjor desastre de la seva història. La Segona Guerra Mundial havia deixat una Europa desolada que anava, a poc a poc, recuperant l'alè amb l'ajut econòmic dels Estats Units i el seu Pla Marshall. En aquest escenari calia propiciar nous camins d'entesa entre els pobles europeus que impedissin un nou succés com aquell i, al mateix temps, contribuïssin a la seva recuperació econòmica. El nucli d'aquest projecte havia de passar necessàriament per la reconciliació francoalemanya i aquesta fou la que impulsaren el canceller alemany Konrad Adenauer i el seu homòleg francès, Robert Schuman, amb la col·laboració decidida del francès Jean Monnet, primer president de la CECA.

Fruit d'aquest apropament, l'any 1952 es constitueix la **Confederació Europea del Carbó i l'Acer (CECA)**, en la qual participaven França, Alemanya, Itàlia, els Països Baixos, Bèlgica i Luxemburg i amb la qual, en paraules de Schuman, es pretenia de "situar el conjunt de la producció francoalemanya del carbó i l'acer sota una alta autoritat comuna". Aquest fou el tret de sortida d'un procés que, breument, ha tingut les fites següents:

- 1) L'any 1957 els mateixos països creen la **Comunitat Econòmica Europea (CEE)** i els **Acords sobre l'energia atòmica (EURATOM)**.
- 2) L'any 1973 té lloc la **primera ampliació** amb el Regne Unit, Irlanda i Dinamarca.
- 3) Les primeres eleccions al Parlament Europeu foren el juny de 1979.
- 4) Grècia s'incorporà a la CEE l'any 1981, i Espanya i Portugal l'any 1986.
- 5) Un any més tard entra en vigor l'Acta Única Europea, que va posar les bases de l'actual unió econòmica i monetària (UME), i el 1992 se signa el **Tractat de la Unió Europea**, també conegut com a **Tractat de Maastricht**, que va

donar l'impuls definitiu a l'UME, a la política exterior de seguretat i cooperació (PESC), i a la cooperació en assumptes de justícia i interior (CAJAI). Naixia la **Unió Europea (UE)**.

6) Més endavant, l'any 1995, s'hi incorporen Suècia, Àustria i Finlàndia, i el 1997 se signa el Tractat d'Amsterdam.

7) l'euro entra en circulació com a moneda única europea l'any 2002 en tots els països de la UE excepte el Regne Unit.

8) El 2003 entra en vigor el Tractat de Niça i el 2004 s'hi s'incorporan deu nous estats: Polònia, Txèquia, Eslovàquia, Eslovènia, Hongria, Estònia, Letònia, Lituània, Xipre i Malta.

9) L'any 2007, s'hi afegeixen Bulgària i Romania. I el 2013, Croàcia.

10) El 2009 entra en vigor el Tractat de Lisboa, el text jurídic fonamental de la Unió Europea que deixarà enrere els intents d'elaboració d'una Constitució europea que no van prosperar ja que se'n va rebutjar el text en referèndum a França i als Països Baixos.

11) Està prevista la sortida del Regne Unit, d'acord amb la voluntat expressada pels seus ciutadans en el referèndum sobre l'anomenat "Brexit" celebrat al 2016.

12) Hi ha diversos països que han sol·licitat formar-ne part: Albània, Macedònia, Montenegro, Sèrbia, Turquia, Bòsnia i Hercegovina, i Kosovo.

6.2. L'entramat institucional de la UE

L'actual entramat institucional de la UE queda fixat al Tractat de Lisboa (2007), que suposa una passa endavant respecte els tractats anteriors, tot i que és fruit de l'abandonament del projecte de tractat constitucional.

El Tractat de Lisboa

Els seus fonaments, que incorpora i adapta, es troben al Tractat de Roma (1957) i al Tractat de Maastricht (1992), dues fites singulars de l'evolució de la Unió en què s'establien les normes del seu funcionament.

El tractat dota de personalitat jurídica pròpia a la Unió Europea que, a partir d'aquest moment, pot signar acords internacionals en nom propi. Així mateix, fa vinculant per a tots els països, amb algunes excepcions per al Regne Unit i Polònia, la **Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea**, una reminiscència del repte constitucional inconclús.

A partir de l'any 2002, l'euro es convertí en la moneda de canvi als països de la UE.

L'estructura de decisió de la Unió Europea, és a dir, les institucions europees, es fonamenta en quatre actors principals: el **Consell Europeu**, el **Parlament Europeu**, la **Comissió Europea**, i el **Consell de la Unió Europea** (o **Consell de ministres**).

Els tres pilars del passat

El Tractat de Lisboa deixa enrere una estructura institucional que havia anat evolucionant des de les comunitats fundadores de la CECA, la CEE i l'EURATOM.

D'acord amb aquestes tres, fins l'aprovació del tractat de Lisboa, la UE s'organitzava a partir dels anomenats **tres pilars**: el primer, l'econòmic; el segon, de la política exterior i de seguretat comuna (PESC); i el tercer, de la cooperació en afers de justícia i d'interior.

Aquests tres pilars no es corresponien amb una divisió de poders com la que tenim en els estats liberals democràtics (i que busca l'equilibri entre poder legislatiu, poder executiu i judicial), sinó a tres àmbits de desenvolupament de les polítiques europees que seguien procediments, lògiques i velocitats diferents.

6.2.1. El Consell Europeu i la presidència de la Unió Europea

Al capdamunt de l'estructura de la Unió hi ha el Consell Europeu, que aplega els caps d'estat o de govern de la UE, el president de la Comissió Europea, i el president del Consell Europeu, que és qui presideix les reunions. En les seves reunions i treballs també participa l'Alt Representant de la Unió per a Assumptes Exteriors i Política de Seguretat, tot i no ser-ne membre de ple dret.

El "President d'Europa"

La figura del president del Consell Europeu es crea amb el Tractat de Lisboa. És nomenat per un període de dos anys i mig per majoria qualificada entre els membres del Consell. A diferència del president de la Comissió Europea, no necessita l'aprovació del Parlament Europeu. Tot i que la seva feina és, principalment, garantir la preparació i la continuïtat de la tasca del Consell i afavorir el consens entre els membres, encarna la representació exterior del Consell i de la Unió, i és l'encarregat de presentar els informes al Parlament Europeu després de les reunions del Consell. Per tot plegat, hi ha qui l'ha volgut veure com a President de la Unió. Tanmateix, no és escollit pels ciutadans, ni pels diputats.

Aquesta institució es pot considerar l'òrgan rector de la UE. Té com a objectiu principal traçar les directrius generals que han d'impulsar-la, tot i que no té iniciativa legislativa. Està en mans del Parlament o de la Comissió.

No confongueu el Consell Europeu amb el Consell d'Europa

El Consell d'Europa fou la primera institució europea creada després de la fi de la Segona Guerra Mundial. Concretament, fou fundada l'any 1949 per deu estats europeus: Bèlgica, Dinamarca, França, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Noruega, els Països Baixos, el Regne Unit i Suècia. Des d'aleshores s'ha anat ampliant fins a comprendre quaranta-set estats, cosa que el converteix en l'organisme europeu més representatiu d'Europa, però que no té res a veure amb la UE. El seus objectius són la defensa de les llibertats individuals, la llibertat política i l'estat de dret, principis que estan obligats a subscriure tots els membres. La seva seu és a Estrasburg (França) i el seu principal òrgan de decisió és el Comitè de

Els caps d'estat

Només hi ha quatre caps d'estat en les reunions del Consell Europeu, perquè la majoria dels països de la Unió són règims parlamentaris i hi acudeix el primer ministre o president del govern, no el president del país. Això no passa, però, en el cas de França, Lituània i Romania, que són règims semipresidencialistes, i en el de Xipre, que és presidencialista.

Ministres, format pels ministres d'Afers Exteriors de tots els estats o el seus representants permanents. Espanya s'hi va incorporar l'any 1977.

6.2.2. El Parlament Europeu o Eurocambra

El Parlament Europeu o Eurocambra, exerceix la funció legislativa de la UE juntament amb el Consell (de ministres) de la Unió Europea i la Comissió Europea (CE). És considerat una de les assemblees legislatives més poderoses del món, formada per set-cents cinquanta-un eurodiputats (set-cents cinquanta més el President de la cambra), escollits per sufragi directe, i que representen el segon electorat democràtic més gran del món (després del que representa el Parlament de l'Índia), així com l'electorat democràtic transnacional més gran.

Tot i disposar de competències legislatives que no tenen el Consell i la Comissió, el Parlament Europeu manca d'iniciativa legislativa formal, a diferència de la majoria de parlaments nacionals dels estats membres.

El Parlament controla el pressupost i la Comissió Europea, que està obligada a retre comptes davant del Parlament, el qual elegeix el president de la Comissió i aprova (o rebutja) el nomenament de la Comissió en el seu conjunt, a més de poder forçar-ne la dimissió mitjançant una moció de censura.

El Parlament Europeu opera des de tres ciutats: Brussel·les (Bèlgica), Luxemburg i Estrasburg (França). Les oficines administratives (o Secretaria General) es troben a Luxemburg i les sessions plenàries se celebren a Estrasburg i Brussel·les, ciutat on també es reuneixen les comissions.

Els grups parlamentaris no es corresponen amb els estats membres, sinó amb agrupacions de partits d'àmbit europeu, els més grans dels quals són el grup del Partit Popular Europeu (PPE) i el grup de l'Aliança Progressista de Socialistes i Demòcrates (S&D).

Participació i eleccions europees

Cada cinc anys, des del 1979, se celebren les eleccions al Parlament Europeu i acostumen a tenir una baixa participació. Des del 1999, de mitjana per sota del 50%. Aquest fet afecta a la seva legitimitat, tot i que també se'n pot fer la lectura contrària: la baixa participació és una conseqüència de la llunyania amb què el perceben els ciutadans europeus.]

6.2.3. La Comissió Europea

La Comissió Europea regenta el poder executiu de la Unió. Les seves funcions són proposar legislació al Parlament i executar-la, defensar els tractats de la UE i gestionar el seu dia a dia.

El terme Comissió s'utilitza tant, en sentit estricte, per al consell executiu format per vint-i-vuit membres, com, en sentit més ampli, pel conjunt de l'administració al seu servei que arriba a uns trenta dos mil funcionaris europeus que es divideixen en departaments anomenats directors generals i serveis. Els idiomes procedimentals de la Comissió són l'anglès, el francès i l'alemany.

Composició de la Comissió

Està formada per vint-i-vuit membres, informalment coneguts com a “comissaris”. Hi ha un membre per estat membre, però els membres estan obligats per jurament a representar l'interès general de la UE en conjunt en comptes del seu estat d'origen. Un dels vint-i-vuit és el president de la Comissió, que és proposat pel Consell Europeu i elegit pel Parlament Europeu. El Consell (de ministres) de la Unió Europea designa els altres vint-i-set membres de la Comissió d'acord amb el president designat, els quals, com un únic òrgan, són sotmesos a un vot d'aprovació pel Parlament Europeu.

La Comissió ha d'afrontar dos reptes importants:

1) D'una banda, es tracta de la institució europea amb menys legitimitat democràtica, ja que cap dels membres ha estat escollit en unes eleccions democràtiques (a diferència dels caps d'estat i de govern, o dels membres del Parlament Europeu).

2) D'altra banda, la seva capacitat de decisió política innegable ha d'afrontar constantment el poder de les altres institucions europees, els Consells i el Parlament Europeu.

Alt representant de la Unió Europea per a Afers Exteriors i Política de Seguretat

L'alt representant és el cap de la diplomàcia comunitària, coordina l'acció exterior de la Unió en el si de la Comissió Europea com un dels seus vicepresidents i és l'encarregat de les relacions internacionals i, com a mandatari del Consell, dirigeix i executa la política exterior i de seguretat comuna de la Unió (incloent-hi la política comuna de seguretat i defensa), sent el cap del Servei Europeu d'Acció Exterior. Per primer cop, el 2009, el càrrec fou ocupat per una dona, la britànica Catherine Ashton, a la qual succeí la italiana Federica Mogherini.

6.2.4. El Consell de la UE (o Consell de Ministres)

Aquesta institució representa cada estat membre per mitjà d'un ministre o un delegat governamental amb capacitat de signar en el seu nom acords vinculants. Es divideix en diversos àmbits temàtics (com afers exteriors, agricultura, interior, cultura, etc.), que es reuneixen per separat. Gaudeix del màxim poder legislatiu de la Unió i té poders executius:

1) Pot emetre regulacions que després tindran l'estatus de llei vinculant per a tots els estats de la Unió.

2) Representa els interessos de cada estat membre; el que constitueix la seva funció cabdal.

El Consell Europeu i el Consell de Ministres constitueixen el baluard més important de la sobirania dels estats membres. Els respectius poders de decisió general comporten que els interessos dels estats encara tinguin prioritat sobre els interessos de la Unió, representats en la Comissió Europea i el Parlament Europeu. Com veurem, aquests dos “blocs institucionals” representen dues tendències oposades en el procés de desenvolupament de la UE: la tendència estatalista o confederal i la tendència globalista o federalista.

Consell de la Unió Europea

Oficialment, el Consell de Ministres rep la denominació de Consell de la Unió Europea, qualificació una mica ambigua que fàcilment pot portar a la confusió amb el Consell Europeu, o amb el Consell d'Europa.

6.2.5. Altres institucions europees: el Tribunal de Justícia, el Banc Central Europeu, i el Tribunal de Comptes Europeu

Des del Tractat de Maastricht es considera que, en conjunt, són set les principals institucions europees. Juntament amb les que ja hem examinat, hi ha:

1) El **Tribunal de Justícia Europeu** és l'òrgan encarregat de vetllar pel respecte del Dret de la Unió Europea. Les seves sentències són vinculants per als membres de la Unió. Té la seu a Luxemburg i està format per vint-i-vuit magistrats, tants com estats membres, que es poden reunir en Plenari, en Gran Sala (quinze magistrats), o en Sales de tres o cinc jutges, per diligències menors o d'instrucció.

Tribunal Europeu dels Drets Humans

No confongueu el Tribunal de Justícia Europeu amb el Tribunal Europeu dels Drets Humans. Aquest Tribunal és una institució creada pel Consell d'Europa per garantir els drets i principis als quals s'adhereixen els països que en formen part.

2) El **Banc Central Europeu (BCE)** és el banc central dels països de la Unió Europea que tenen l'euro com a moneda. Forma, juntament amb els bancs centrals dels altres estats de la UE aliats a l'eurozona, el Sistema Europeu de Bancs Centrals. El BCE va ser establert pel Tractat d'Amsterdam l'any 1998, té la seu a Frankfurt.

L'objectiu del Banc Central Europeu és l'estabilitat de preus a la zona euro, definida pel Consell de Govern com una inflació (índex de preus al consum harmonitzat), propera, però inferior, al 2%. A diferència d'altres organismes com, per exemple, la Reserva Federal dels Estats Units, el BCE no té objectius com el creixement econòmic o la plena ocupació.

3) El **Tribunal de Comptes Europeu** és una institució que comprova la legalitat i regularitat dels ingressos i despeses de la Unió Europea (UE), així com la seva bona gestió financera. Té la seu central a la ciutat de Luxemburg.

Altres organismes de la Unió

Entre els altres organismes de la Unió Europea destaquem el **Defensor del Poble Europeu** i el **Comitè de les Regions**. El primer, investiga reclamacions sobre els casos de mala administració en les institucions i els òrgans de la Unió Europea. Qualsevol nacional o resident d'un Estat membre de la Unió pot dirigir-s'hi, així com les empreses, associacions i altres entitats amb domicili legal a la Unió.

El Comitè de les Regions és un òrgan consultiu en matèries com educació, joventut, cultura, treball, salut pública o medi ambient que acostumen a ser competència de nivells

subestats de govern. Està format per representants de regions i ciutats europees. No s'hi fan distincions entre aquests dos tipus de realitats polítiques, ni tampoc entre les regions amb poders legislatius (és a dir, que disposen d'un parlament que pot dictar lleis per al seu territori, com és el cas de Catalunya) i aquelles que no són més que el fruit d'una descentralització administrativa, fet que li ha comportat nombroses crítiques.

6.3. Estatalistes i globalistes: entre la confederació i la federació

En exposar l'entramat institucional de la UE ja s'ha posat de manifest que en la seva estructuració i desenvolupament contínuament entren en confrontació dues lògiques oposades. D'una banda, trobem la d'aquells que voldrien que les institucions de la Unió estiguessin clarament per sobre de la dels seus estats membres i que Europa fos una realitat política independent de les "parts" que la conformen. La Comissió i el Parlament són les institucions més representatives d'aquesta voluntat.

D'altra banda, trobem la lògica dels que veuen Europa com un escenari en el qual els estats poden articular millor les aliances i polítiques comunes necessàries per a afrontar els fenòmens globals que des de les fronteres estatals són difícils de tractar però que, en qualsevol cas, continuen pensant que són els estats els principals actors de l'escena política i que cap institució supraestatal pot ser independent de les seves voluntats. El Consell Europeu i el Consell de Ministres respondrien a aquesta lògica.

Aquesta oposició no solament es dona en la Unió Europea. De fet, en aquesta no fan més que concretar-se dues visions diferents sobre la manera d'entendre el paper dels nous organismes supraestats i els reptes que planteja la globalització política.

En general, podem parlar d'una **visió globalista**, que entén que les noves organitzacions supraestats han de gaudir d'una capacitat de decisió i d'implementació que les faci més fortes que els estats que les componen i que les ha de portar, progressivament, a protagonitzar les relacions internacionals. En canvi, la **visió estatalista** representa l'afany de mantenir la sobirania estatal i està més a favor d'una integració política esporàdica i limitada.

La contraposició entre globalistes i estatalistes està present des dels orígens de les primeres institucions europees que han anat creixent impulsades des d'aquestes dues posicions i, per tant, no sempre d'una manera del tot coherent.

Federal i confederal

No hem de pensar que aquests debats són una total novetat fruit de la globalització i que no disposen de precedents històrics. Cal recordar els que, si bé amb vocabularis diferents però amb arguments no gaire llunyans, van enfrontar confederal i federal en el procés de redacció de la constitució dels Estats Units d'Amèrica (1787). Els primers defensaven que era millor que les tretze colònies que la guerra d'independència havia convertit en estats només mantinguessin uns lligams limitats i circumstancials. Els segons advocaven per la integració plena dels estats en una única federació, com finalment va ser.

En general, en el procés de desenvolupament de la Unió Europea, hi ha dominat la lògica estatalista, en el marc de la qual s'ha desenvolupat la integració econòmica. Disposem de l'euro, d'una política agrària comuna (PAC), de polítiques comercials, etc., però encara no d'un mateix sistema impositiu o de drets socials, o d'una política exterior unificada potent. Tanmateix, l'existència d'una Carta de Drets, d'un Tribunal Europeu amb decisions vinculants per als estats membres, o d'un alt representant per a Afers Exteriors i Política de Seguretat comunes també són elements que apunten a una lògica més globalista i que, en definitiva, configuren a la Unió Europea com un cas híbrid singular, sense precedents, en un punt intermedi entre la confederació i la federació.

Majories i sistemes de votació

El Tractat de Lisboa amplia l'ús del vot per majoria qualificada tant en el si del Consell Europeu com en el si del Consell (de ministres) de la UE, el que suposa un avenç en la lògica globalista, ja que permet la decisió col·lectiva en contra de la voluntat d'una minoria d'estats. Tot i així, s'acostuma a fer prevaler una visió consensual que, específicament, es distingeix de la unanimitat en el sentit que no es tracta tant d'aconseguir un recolzament total de vots, sinó de no despertar posicions contràries clares. Per alguns temes n'hi ha prou amb una majoria qualificada que s'aplica als dos Consells, i que suposa una doble majoria: d'un 55% dels Estats membres, amb un mínim de quinze, que englobi a un 65% de la població. En qüestions de procediment i de reglament intern, es demana només una majoria absoluta dels vint-i-vuit membres.

6.3.1. Els reptes de la UE: vers una federació?

La Unió Europea podria arribar a estar formada en un futur no gaire llunyà per més de trenta països, amb una població que podria arribar als sis-cents milions d'habitants. És, sens dubte, un experiment polític sense precedents que podem situar com a exponent de la globalització política.

Els seus èxits són evidents, començant pel manteniment de la pau entre les potències europees, que va motivar les primeres passes de la CECA, la CEE, i l'EURATOM. Així mateix, ha contribuït a l'estabilitat econòmica amb una moneda única per la majoria dels estats membres i un Banc Central Europeu que ha estat un instrument per superar la greu crisi econòmica del 2008. També ha constituït un espai de lliure circulació de béns i persones que ha esborrat parcialment les fronteres interiors.

Acords de Schengen

Els Acords de Schengen foren signats el 1985 i 1990 a Schengen per diversos països de la Unió Europea per suprimir de forma progressiva els controls fronterers. L'objectiu és garantir la lliure circulació de béns, serveis, capitals, treballadors i viatgers. En formen part tots els països de la Unió a excepció de Regne Unit i la República d'Irlanda, que només hi participen parcialment, a més d'Islàndia, Liechtenstein, Noruega i Suïssa, i alguns microestats europeus, sense ser-ne membres, hi pertanyen *de facto*.

Les normes de l'espai Schengen impliquen, a més de l'eliminació dels controls a les fronteres internes i el reforçament a les fronteres exteriors, l'establiment d'una política comuna sobre l'estada temporal de les persones (com el visat Schengen), i la col·laboració transfronterera policial i judicial.

Aquesta lògica globalista va tocar sostre amb l'intent d'elaborar una Constitució europea.

Al Tractat de Niça (2000) i al Consell Europeu de Laeken (2001) es van concretar un seguit de temes no resolts sobre els quals caldria pensar. Per fer-ho, es va crear la Convenció per al debat sobre el futur de la Unió Europea, que havia de donar resposta a les seixanta-quatre preguntes que es formulaven en la Declaració de Laeken sobre el futur d'Europa. A Niça, es va aprovar l'organització d'una conferència intergovernamental per al 2004, en què s'havien d'estudiar les conclusions d'aquesta convenció.

La Convenció per al debat sobre el futur de la Unió Europea

Estava formada per cent cinc membres i els seus suplents, que representaven les institucions de la UE i els parlaments nacionals i governs tant dels països membres com dels països candidats per a l'ampliació. A aquests s'hi sumaven com a observadors sis integrants del Comitè de les Regions, tres del Comitè Econòmic i Social, tres "interlocutors socials" i el Defensor del Poble de la Unió Europea. El president n'era l'expresident de la República Francesa, el Sr. Valéry Giscard d'Estaing.

Convenció catalana per al debat sobre el futur de la UE

A Catalunya, a instàncies de tots els grups polítics, el Parlament de Catalunya va encarregar al govern de la Generalitat la convocatòria de la Convenció catalana per al debat sobre el futur de la UE, amb l'objectiu d'elaborar un document consensuat i fruit de la participació de les més diverses instàncies de la societat civil catalana, que expressés la posició catalana sobre aquest debat. Les conclusions foren enviades a la Convenció europea al principi del 2003. Es tracta d'una iniciativa única a Europa per part d'un govern subestatal.

El Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa (TCE, comunament referit com a Constitució Europea o com a Tractat Constitucional) va ser un tractat internacional no ratificat destinat a crear una constitució consolidada per a la Unió Europea (UE). Hauria substituït els tractats existents de la Unió Europea amb un text únic, hauria donat força legal a la Carta dels Drets Fonamentals i ampliat la votació de la majoria qualificada en àmbits polítics que prèviament s'havien decidit per unanimitat entre els estats membres.

Agències europees

La col·laboració entre països i el desenvolupament de les competències atribuïdes a la Unió ha fet que es desenvolupin un seguit d'agències amb temàtiques molt diverses. Per començar, vinculada a l'espai Schengen, l'EUROPOL, l'Oficina Policiaca Europea. Així mateix, entre moltes altres, es poden citar els exemples de l'Agència Europea de Medicaments, l'Oficina de la Propietat Intel·lectual de la Unió Europea, o l'Autoritat Europea de Seguretat Alimentària.

El tractat va ser signat el 29 d'octubre de 2004 per representants dels llavors vint-i-cinc estats membres de la Unió Europea. Posteriorment, va ser ratificat per divuit estats membres, en alguns casos per mitjà de referèndums, com a Espanya i Luxemburg. Tanmateix, el rebuig del document pels votants francesos i holandesos al maig i juny de 2005 va acabar amb el procés de ratificació.

Després d'un període de reflexió, es va donar forma al Tractat de Lisboa per substituir el Tractat Constitucional. Aquest contenia molts dels canvis que es van incloure originalment en el Tractat Constitucional, però es van formular com a esmenes als tractats existents. Signat el 13 de desembre de 2007, el Tractat de Lisboa va entrar en vigor l'1 de desembre de 2009.

La Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea que havia de formar part de la Constitució va ser, tanmateix, aprovada i, tot i no formar part del Tractat de Lisboa, d'acord amb el seu article 6, és vinculant per a tots els estats europeus, amb algunes excepcions per als casos del Regne Unit i Polònia. És a dir, malgrat que Europa no compta amb una Constitució, sí que té una Carta de Drets d'aplicació per a tots els ciutadans i, en molts aspectes, també sobre la resta dels residents.

Un espai de drets o de serveis?

Són evidents els progressos que la Unió Europea ha suposat pels europeus en molts aspectes i en la creació d'un espai comú on no cal el passaport per viatjar, on el *roaming* dels mòbils té el mateix preu, siguis al país que siguis, o els estudiants universitaris poden convalidar cursos. Ara bé, no és clar que sigui només a això a què aspiren els ciutadans europeus o el tipus d'expectatives que les proclames de les seves institucions contribueixen a generar. Sovint es parla de la Unió com un espai de valors comuns i de defensa d'uns drets que haurien d'anar sempre associats al projecte europeu. Tanmateix, la gestió de la greu crisi humanitària permanent per l'arribada de milers d'immigrants i refugiats a través de la Mediterrània, o fins i tot la indiferència amb què es va tractar la crisi política espanyola arran de la prohibició del referèndum d'independència de Catalunya, titllada d'assumpte intern, posen en dubte aquests valors i suposen un entrebanc important per a la consolidació d'una legitimitat i una ciutadania plenament europees.

A mig camí entre la confederació i la federació, la Unió Europea pot decantar-se per:

- 1) Assumir un caràcter unitari i una identitat no solament econòmica sinó també política en l'escenari internacional i social en l'àmbit intern.
- 2) O bé per evolucionar com un organisme econòmic supranacional sòlid i competent davant de l'exterior, que manté internament una cooperació política esporàdica entre els seus membres.

Des d'una o altra visió, la Unió Europa s'enfronta a tot un seguit de reptes als quals s'ha de donar resposta i que podrien agrupar-se en tres grans apartats:

a) Divisió de poders i competències. A Europa no hi ha una clara divisió de poders, no hi ha una veritable divisió entre un poder executiu i un poder legislatiu. Aquestes funcions estan distribuïdes entre els Consells, la Comissió

i el Parlament. Amb una estructura federal, es podrien redefinir les funcions d'aquests òrgans atribuint el poder legislatiu al Parlament Europeu, el poder executiu a la Comissió, i creant una segona cambra –un senat– en el qual es- tiguessin representats els estats i les regions, que substituiria els actuals Con- sells. El president de la Comissió podria ser escollit pel Parlament i actuar com a president d'Europa.

b) Democràcia, identitat, eficiència i legitimitat. Els ciutadans de la Unió són lluny de percebre les institucions com a instàncies per mitjà de les quals puguin expressar els seus problemes i resoldre'ls. Igualment, hi ha una manca d'identificació amb la UE. La seva legitimitat, per tant, està en joc. La legitimi- tat es pot reforçar per dues vies: o bé reforçant la coherència democràtica de les seves institucions (és a dir, via *inputs*), o bé augmentant l'eficiència en els seus resultats (via *outputs*), sense que, naturalment, siguin excloents entre si.

La democratització de les institucions de la Unió Europea no és pas una tasca fàcil si la base de la democràcia, els ciutadans, no s'hi identifiquen plenament i no participen en les eleccions europees. Però més enllà d'aquest fet, i prece- dint-lo, cal assenyalar que en l'actualitat la institució europea amb una legiti- mitat democràtica més directa, el Parlament, és precisament la més feble, la que té menys funcions.

Qui vol més democràcia?

La democratització de la UE es pot veure amb recel tant des d'una posició estatalista com globalista. Els estatalistes, interessats a mantenir la sobirania estatal, no tenen una bona disposició cap a la democratització de la Unió, atès que no tenen interès en la formació de majories europees que decideixin per sobre de majories estatals (que, en el context europeu, poden ser minories). Per als globalistes –que defensen una Unió Europea forta, cohesionada i competitiva en l'escenari internacional–, la democratització també pot resultar problemàtica des del punt de vista de l'“eficàcia” en la presa de decisions polítiques en l'àmbit supranacional, atès que complica la definició d'una posició única.

c) Cultura i llengües. La futura Unió Europea no solament es compondrà de més de vint-i-vuit estats, sinó també de més de tres-centes regions, amb més de seixanta comunitats lingüístiques i més de quaranta milions de parlants de llengües considerades regionals o minoritàries. Actualment, hi ha vint-i- quatre llengües oficials –menys que estats membres, ja que hi ha països que comparteixen una mateixa llengua– de les quals onze són menys conegudes que el català; el qual, pel nombre de persones que el coneixen, li correspondria el tretzè lloc dels idiomes europeus.

Totes aquestes dades apunten a una doble problemàtica. D'una banda, subrat- llen la necessitat de tenir en compte la diversitat cultural que atresora Europa. La UE no es pot convertir en una nova eina d'imposició cultural sobre les mi- nories. Caldrà, per tant, crear els instruments necessaris per respectar aquesta realitat i permetre que es manifesti també en l'entramat institucional europeu. En aquest sentit, per exemple, caldria que totes les llengües reconegudes com a oficials en algun territori dels estats membres pogués ser igualment llengua oficial de la UE, per tal que les dimensions dels estats no generessin injustícies

(per què és oficial el maltès i no ho són el basc o el català?), també caldria, possiblement, reformar l'actual Consell de les Regions, amb un paper actual molt secundari.

D'altra banda, cal garantir l'eficiència de les institucions que no es poden veure paralitzades per la varietat lingüística europea. Per això, potser es podria oficialitzar la distinció que a la pràctica es fa entre **llengua oficial** i **llengua de treball**. Encara que oficialment les vint-i-quatre llengües oficials són llengües de treball, a la pràctica només dues són usades àmpliament, l'anglès i el francès (cal tenir en compte que les tres ciutats seu d'institucions polítiques de la Unió estan en territoris francòfons: Brussel·les, Estrasburg i Luxemburg).

Resum

La globalització és un fenomen complex que presenta múltiples vessants. En un sentit estricte, però, l'hem d'entendre com la possibilitat d'establir intercanvis comercials a escala planetària, la qual s'ha vist incrementada exponencialment arran dels canvis tecnològics i les decisions polítiques preses des de la fi de la Segona Guerra Mundial. Aquests dos aspectes l'han dotat d'unes característiques totalment noves.

El progrés tecnològic i les reduccions aranzelàries porten cap a una progressiva integració econòmica dels mercats mundials amb nombroses conseqüències econòmiques, socials i polítiques. Entre aquestes es pot destacar l'important creixement del comerç i els moviments de capital en l'àmbit mundial, els fenòmens de la deslocalització i la hiperespecialització, l'augment del poder de les empreses multinacionals i la dissolució parcial de les fronteres estatals tal com posen en evidència la immigració o les crisis ecològiques globals.

A més, en les darreres dècades s'ha produït, impulsat en part per tots aquests fenòmens, un increment de les diferències entre els països rics i els països pobres del món. En la valoració i anàlisi d'aquest fet s'han enfrontat dues visions diferents d'entendre la globalització, les seves causes i les seves conseqüències. D'una banda, trobem aquells que fan una lectura des de posicions liberals i entenen que el creixement econòmic mundial passa necessàriament per seguir aprofundint en els processos de liberalització econòmica i política. De l'altra, aquells que tenen una visió més crítica d'aquestes actuacions i reclamen una intervenció política més gran per a conduir la globalització i garantir-ne el component democràtic i social.

Precisament, la globalització política es pot entendre com una resposta a tots aquests canvis. Aquest concepte es refereix específicament als fenòmens d'integració política supranacional que s'han produït en les darreres dècades i que representen importants transformacions institucionals. En aquestes s'expressa la tensió entre dues maneres de concebre el paper dels estats en el nou escenari mundial. Les posicions més estatalistes, que volen garantir la sobirania estatal en aquests nous escenaris, i les posicions més globalistes, que entenen que els estats han de passar a tenir un paper cada vegada més secundari respecte de les noves realitats institucionals, les úniques amb capacitat plena per a enfrontar-se als nous reptes.

Totes aquestes qüestions es poden observar estudiant l'exemple de globalització política que tenim més a l'abast: la Unió Europea.

Glossari

àrea de lliure comerç *f* Grup de països que eliminen les restriccions (aranzels, quotes, etc.) entre ells, però en el qual cada un conserva el dret d'imposar restriccions a les importacions procedents de països no-membres.

Banc Mundial *m* Organisme internacional que concedeix préstecs a llarg termini per ajudar els països a engegar programes de desenvolupament.

capital financer *m* Fons disponibles per a la compra de capital real o d'actius financers, com ara bons o accions.

capital físic *m* Instal·lacions, equipaments i altres materials emprats en la producció que, al seu torn, han estat produïts.

depreciació d'una moneda *f* Disminució del valor d'una moneda mesurada en termes d'una altra o d'altres monedes.

estatalista *adj* Dit del qui defensa la creació d'instàncies polítiques supranacionals que reforcin la sobirania dels estats en terrenys clau, com ara el militar, l'econòmic o de política internacional.

Fons Monetari Internacional *m* Institució creada l'any 1944 per procurar mantenir l'estabilitat dels tipus de canvi entre les diferents monedes i subministrar la liquiditat necessària als països membres.

globalista *adj* Dit del qui creu que la globalització és un procés imminent de desaparició de les institucions estatals i el seu reemplaçament progressiu per instàncies de decisió supranacionals. En aquest context, els estats han de cedir la seva sobirania, cada cop més freqüentment, a les emergents instàncies supranacionals que gaudeixen de més poder en l'escenari internacional.

globalització política *f* Sorgiment d'instàncies de decisió política a escala supranacional. La seva manifestació més comuna són els tractats, aliances o convenis multinacionals. Amb la globalització política, les institucions de l'àmbit estatal deixen de ser la instància última de decisió política que afecta els ciutadans.

integració econòmica *f* Unificació parcial o completa de les economies de diversos països per mitjà de l'eliminació de tarifes i altres barreres en les relacions econòmiques. Lliure comerç *m* Situació en què no hi ha aranzels ni cap altra barrera que limiti el comerç entre països.

proteccionisme *m* Doctrina i pràctica d'imposar tarifes d'entrada altes per protegir els productes d'un país de la competència estrangera.

sistema financer *m* Conjunt d'institucions que actuen com a intermediàries entre els demandants i els oferents de recursos financers.

sobirania estatal *f* Autoritat suprema d'un estat per a exercir el seu poder en les àrees que es consideren d'interès polític, com ara la força militar, la producció i distribució de béns, el moviment de la gent i la legislació de les activitats públiques.

Bibliografia

Bauman, Z. (2001). *Globalització: les conseqüències humanes*. Barcelona: Edicions de la UOC / Pòrtic.

Baylis, J.; Smith, S. (ed.) (1997). *The globalization of world politics*. Oxford: Oxford University Press.

Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.

Beck, U. (2002). *La sociedad del riesgo global*. Madrid: Siglo XXI.

Borja, J.; Castells, M. (1997). *Local y global*. Madrid: Taurus.

Fernández Buey, F. i altres (1999). *Mundialització... o conquesta?* Barcelona: Claret.

George, S.; Wolf, M. (2002). *La globalización liberal. A favor y en contra*. Barcelona: Anagrama.

Huntington, S. P. (1997). *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Barcelona: Paidós.

Langhorne, R. (2001). *The Coming of Globalization*. Londres: Palgrave.

Marx, K.; Engels, F. (1845). *La ideología alemana*. Mèxic: Grijalbo, 1970.

Monereo, M.; Riera, M. (ed.) (2001). *Porto Alegre. Otro mundo es posible*. Barcelona: El Viejo Topo.

Navarro, V. (2000). *Globalización económica, poder político y Estado de bienestar*. Barcelona: Ariel.

Passet, R. (2001). *La ilusión neoliberal*. Madrid: Debate.

PNUD (2001). *Informe sobre el desarrollo humano 2001*. Madrid: Mundi-Prensa.

Ramonet, I. (2001). "Globalización, desigualdades y resistencias". A: M. Monereo; M. Riera (ed.). *Porto Alegre, otro mundo es posible. Foro Social Mundial*. Barcelona: El Viejo Topo.

Sala i Martín, X. (2001). *Economía liberal per a no economistes i no liberals*. Barcelona: Pòrtic.

Scholte, J. A. (2000). *Globalization. A Critical Introduction*. Nova York: Palgrave.

Taibo, C. (2002). *Cien preguntas sobre el nuevo desorden*. Madrid: Punto de Lectura.

Tooze, R. (1997). "International political economy in an age of globalization". A: J. Baylis; S. Smith (ed.). *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (pàg. 223). Oxford: Oxford University Press.

Wallerstein, I. (1979). *El moderno sistema mundial*. Madrid: Siglo XXI.